اندرین معرکه آمد چو قوی پنجهٔ فقیه
شد ز سرپنجهٔ شیرافگن او رنجه سفیه

معرکهٔ مناظرهٔ فقیه و سفیه

دیوان حنفی

از ناظم دیوانِ سخنوری صدرِ ایوانِ پهلوی و دری تیغ زنِ معرکهٔ
شیوا بیانی صف شکنِ مدعیانِ زباندانی امام المتکلمین مقتدا المناظرین
عالمِ مستند فاضلِ اوحد مولانا حکیم وکیل احمد نصره الله و ایده

در مطبع انوار محمدی لکهنو طبع شد

قطعهٔ تاریخ طبع دیوانِ حنفی از سخنورِ معنی آفرین نکته شناس باریک بین زباندانِ فصیحُ اللسان نازک خیالِ بلیغُ البیان جناب مولوی ابوالقاسم فضلِ ربِ عرشی تاجپوری عمّ فیضه المعنوی والصوری

ا	آوردشامگاهان جوزای برجِ معنی	پنهان بطاسِ سیمین صد طبلهای عنبر
ب	بیتُ العتیقِ اعظم یعنی کتابِ اکرم	دانش درو مصلّی رحمت درو مجاور
و	واکرده چون بدیدم آمد نظر فقیهی	بنشسته با سفیهی در کاخِ چار منظر
ا	آن سنتِ مکرّم وین بدعتِ مجسّم	آن حکمتِ مشکّل وین ظلمتِ مصوّر
ا	آن قطبِ چرخِ دانش آن ماهِ برجِ بینش	حیرانِ مهرِ رایش این سعمارِ کشور
ا	آن قبلهٔ مصلع وین کعبهٔ مجامع	آن محیِ دینِ سنت وین دشمنِ پیمبر
ق	قاضیِ شرعِ بیضا مفتیِ ملکِ معنی	آن بوالفراسِ دوران آن بوعلیِ کشور
ا	آن نائبِ محمد لابل وکیلِ احمد	طبعش بلمعه ریزے آئینهٔ سکندر
و	واهب چو ابرِ هاطل سالک چو غیثِ ابل	صائب بفکرِ کامل ثاقب برای گوهر
ی	یکرانِ فکرِ پاکش همزادِ عقلِ اول	بارانِ نورِ رایش عمزادِ مهرِ خاور
ل	لوقا وظیفه خوارش لوشار کابدارش	بقراط ریزه چینش سقراط سفره گستر
ر	رنگِ رخِ شریعت آبِ بجارِ سنت	از رای طبعِ پاکش بگرفته زیب و افسر
ح	حبلُ المتینِ دانش بگرفته تا نهادش	بر تارکش مسیحا بنهاد تاجِ خاور
م	موسای فکرتش را خضرِ فرشته سیرت	گر نگرو چو موسے گردد کهینه چاکر
ا	آن شرع را ملاذی دین ازو رواجے	آن رکنِ دین و دنیا آن کعبهٔ موقّر

بعجالت کون و مکان و صور از انس و جان درین زمانہ

در ردِّ دیوانِ نفح الطیب مولوی سید محمد صدیق حسن خان قنوجی که دران بکمالِ بیباکی زبان
بلعن و طعن بحضرات مقلدین کشوده و تقلید و اجماع و قیاس و فقه را اندمت نموده جواب ترکی به ترکی

دیوانِ حنفی ۱۳۰۶

از تازه افاضاتِ جامع معقول و منقول ... صانه الله الصمد عن شر حاسد اذا حسد

حسب فرمانِ مستفیضانِ مصنفِ عالیشان که برای حفظ این کتاب جملہ حقوقِ کاپی رائٹ
قانوناً محفوظ داشته اند بانتظام حسن صحت و خوشخطی تحتِ اهتمام جناب منشی تیغ بهادر صاحب

در مطبع انوار محمدی لکھنؤ از طبع تابان نورانی شد

بسم اللہ الرحمن الرحیم

نحمدہٗ لا شریک لہ وحدہٗ و نصلی علےٰ نبیہ لا نبیّ بعدہٗ و علیٰ آلہ و صحبہ و تبعہم و تابعیہم من ائمۃ الدین و اکابر المجتہدین لا سیّما ابی حنیفۃ النعمان علیہ الرحمۃُ و الرضوانُ علیہم اجمعین الیٰ یوم الدین پس ازان بندۂ سراپا عجز وکیل احمد عاجز سکندرپوری تجاوز اللہ عن ذنبہ المعنویّ والصوری پیش از شروع مقصود در ردِّ دیوانِ مردود از میامن و برکاتِ این قصیدۂ متبرکہ مدحیۂ نعمانیہ استمداد و استبراک کردم و سپس بر دشمنِ تقلیدِ امامِ اعظم باطبل و علَم و دوات و قلم و سپاہِ حرف و رقم تاخت آوردم و قولِ سفیہ را بہمان وزن و قافیہ بقولِ فقیہ جوابِ باصواب دادم و نامِ این نامہ بنامِ نامیِ آن امامِ ہمام دیوان حنفی نہادم

وہی ہذہ القصیدۃ النعمانیۃ

نبراسِ تابعینان حضرت امامِ اعظم
قسطاسِ دین و ایمان حضرت امامِ اعظم

(چراغ روشن ۱۲) (راست ترین ترازو ۱۲)

مشکوۂ شمعِ ایقان حضرت امامِ اعظم
مصباحِ جمعِ ادیان حضرت امامِ اعظم

در بارگاہِ سبحان آمد بعزت و شان
بابرگ و ساز و سامان حضرت امامِ اعظم

از هفت حزبِ فرقان آمد چو سبعهٔ الوان — شد میزبان این خوان حضرت امامِ اعظم
در حلِّ رمزِ قرآن بوده است عقل حیران — مشکل نموده آسان حضرت امامِ اعظم
خیزد گهر ز عمّان لعل آید از بدخشان — شد علم و فضل را کان حضرت امامِ اعظم
مذکورِ اهلِ ایقان مشهورِ اهلِ ایمان — مامورِ حکمِ یزدان حضرت امامِ اعظم
هادیِ دین و ایمان در مسلکِ فقیهان — خضرِ طریقِ ایشان حضرت امامِ اعظم
دارد بزیرِ فرمان جن و پری و انسان — در شرع شد سلیمان حضرت امامِ اعظم
سرسبزیِ گلستان باشد ز فیضِ باران — خرّم نمود گیهان حضرت امامِ اعظم
صرّافِ علمِ عرفان کشّافِ رازِ پنهان — معیارِ نقدِ ایمان حضرت امامِ اعظم
دینِ نبی برادیان کرده عیان به برهان — چون مهر و ماهِ تابان حضرت امامِ اعظم
آنکس که اجتهادش در دهر شهره دادش — شد بو حنیفه نعمان حضرت امامِ اعظم
برکرد شمعِ سنت در حلقهٔ فقاهت — سرِ حلقهٔ فقیهان حضرت امامِ اعظم
تمغای اجتهادی طغرای استنادی — دارد میانِ اقران حضرت امامِ اعظم
چون چار عنصر آمد از بهرِ دینِ محمد — یوسف زفر و نعمان حضرت امامِ اعظم
هر مشکل روایت حل کرد از درایت — مشکل‌کشای دوران حضرت امامِ اعظم
هم اعظم ست و امجد هم اکرم ست و ارشد — در صاحب اجتهادان حضرت امامِ اعظم
از روی رای روشن رفته رهِ مُعنعَن — چشم و چراغِ ایمان حضرت امامِ اعظم
تنقیدِ فقه در کف بر لب حدیث و مصحف — در دل رموزِ عرفان حضرت امامِ اعظم
بر شافعی و مالک حنبل و غیرِ ذالک — از فقه کرد احسان حضرت امامِ اعظم
با آب و رنگ سرزد در باغِ دینِ احمد — چون لالهای نعمان حضرت امامِ اعظم
عاجز بود ثنا خوان شام و سحر بصد جان — وردِ زبانش هر آن حضرت امامِ اعظم

قال السفیه

کن آشناے لب دو سه حرفِ کتاب را — دریاب جلوهٔ سُخنِ مستطاب را

راے کسان بود همه سرمایهٔ جنون — فرزانگےست طالعِ اہلِ کتاب را

لبریزِ حرفِ شکوه آراسے ہے روم — افگنده ام بحشر حساب کتاب را

قرآن زقطرگے ببرد تا بگو ہرسے — سنت بچشم آینه سازد سراب را

ہرحکم جلوه گاهِ حدیث پیمبر ست — صد خاور ست طلعت این آفتاب را

بے پرده ہست شاہد سنت درین چمن — نتوان ستاند منت آتش گلاب را

جمیعتِ دلم زحدیثِ شریف اوست — ازراسے ره مده بدلم اضطراب را

تقلید را بهشته بسنت رجوع کن — یک سو گزاریم سؤال و جواب را

ثواب را قیاس کسان کے بَرَد زراه — حُجّت گرفته است حدیث و کتاب را

قال الفقیه

کردے کنار از آب و گرفتی سراب را — آوخ گز آب باز ندانے شراب را

شَیِنِ تو دل نشین نشود شیخ و شاب را — (یعنی آه و افسوس و کلمهٔ التعجب ۱۲) تصحیف کرده اسفِ سخنِ مستطاب را

(عیب مند زین ۱۲) بخشند ہشت خلد ز تقلید چار امام — آرے دو چند ہست شمار این ثواب را

آسان و سہل بشمری اے غافل از شمار — کافگنده بروز حساب این حساب را

بے بہره ہست تیره درون از فروغ راے — بیند چگونه شپره چشم آفتاب را

ہستی سفیه و از اُولوالالباب نیستی — بر روے راے راست میفگن نقاب را

بے راے بر تو رُو ننماید کشود کار — عقل و خرد کلید بود فتح باب را

کرم کتاب ہستے و اہلِ کتاب نام — بس رخنها که ہست ز دستت کتاب را

تقلید و فقه تا نشود اوستادِ تو — دانے کجا رموزِ حدیث و کتاب را

فہمت کجا و رمزِ حدیثِ سنی کجا ‌ ‌ ‌ زنہار اتیاز نہ باشد دواب را

تقلید را خلافِ کتاب و سنن مدان ‌ ‌ ‌ از آفتاب فیض رسد ماہتاب را

بیراہیے تو باعثِ گمراہیت شدہ ‌ ‌ ‌ تقلید خضر آمدہ راہ صواب را

عاجز بہ عجز با تو کجا سر فرو برد ‌ ‌ ‌ تحریر ساختہ بسؤالت جواب را

قال السفیه

بہ نورِ سنتِ او روشن ست محفلِ ما ‌ ‌ ‌ برد بوام قمر روشنے ز منزلِ ما

ہزار جا سرِ تقلید بر زمین آمد ‌ ‌ ‌ بلند گشت ز سنت چو تیغ قاتلِ ما

قیاس حربۂ او شد سلاحِ ما سنت ‌ ‌ ‌ عجب بہرزہ طرف مے شود مقابلِ ما

صواب واپسے از کاروان تقاضا کرد ‌ ‌ ‌ اگر براہِ خطا میرود قوافلِ ما

بدرس سنتِ او مرد عاقبت ثواب ‌ ‌ ‌ جز این نبود ز نخل مراد حاصلِ ما

قال الفقیه

منور ست ز مہرِ رسول منزلِ ما ‌ ‌ ‌ بکسبِ نورِ مہ آمد مقلدِ دلِ ما

دلیلِ منزلِ شرع اند ائمۂ اربع ‌ ‌ ‌ بہ کعبہ میرود از چار سو قوافلِ ما

ہوا مخالف و دریا اگرچہ طوفان زاست ‌ ‌ ‌ قیاس و رائے درین لجہ بس بود ساحلِ ما

تو سرکشے سرِ خود گیر و سرسری مشمار ‌ ‌ ‌ کہ ہر سرے نشود وقفِ تیغ قاتلِ ما

حدیث و قولِ فقیہان ہمے کنم خرمن ‌ ‌ ‌ ہمین بس ست بہ کشتِ مراد حاصلِ ما

ہزار شکر ز اجماع تقویت داریم ‌ ‌ ‌ بخیرہ چیرہ کجا مے شود مقابلِ ما

ز روے رائے رسیدیم در دیارِ حدیث ‌ ‌ ‌ بسوے کعبۂ رای ست روے محملِ ما

ز ابرِ فیضِ فقیہانِ پاک دین عاجز
گلِ شریعت تازہ دمیدہ از گلِ ما

قال السفیه

بردم از بزم خرد جسم نزار خویش را — افگنم در کوی سنت تا غبار خویش را

بیقراری داشت دل از فتنهٔ رای جهان — مطمئن کردم ز سنت اضطرار خویش را

مهرتابانم با وج علم نزد عارفان — وقف سنت تا نمودم روزگار خویش را

از سخن ممنون کلک آفتاب افشان شلم — کرده ام روشن ازو شبهای تار خویش را

نیست نوابم بدنیا فکرت پاداش رای — بر سر محشر فگندم انتظار خویش را

قال الفقیه

خار راه دین مکن جسم نزار خویش را — بر که اندازی بچشم خویش خار خویش را

بردی از بزم خرد جسم نزار خویش را — هم بچشم خویش آگندی غبار خویش را

بی فروغ مهر و ماه اوج معنی سربسر — تیره کردی روز خویش و روزگار خویش را

از فروغ رای نورانی چراغی بر فروز — تا کنی روشن ازو شبهای تار خویش را

بار سر یا بار خر هست از گرانی انتظار — کاش فگنی بر روز محشر انتظار خویش را

نیست بی تلبیس شعرت پیش ارباب شعور — باطل ست این کز سخن کردی شعار خویش را

کیمیائی ساز از خاک ره اهل قیاس — تا کنی کامل زر ناقص عیار خویش را

گشت پامال خزان باغ سفاهت ای سفیه — تا نمودم از تفقه نوبهار خویش را

عجز عاجز پیش حق آمد پسند ای مدعی — خیز و از سر نه وقار و اقتدار خویش را

[illegible]

[illegible]

قال السفیه

حدیث یار بود مطلب بهینهٔ ما — بغیر دوست نه بینی در آبگینهٔ ما
فگنده ایم به بحرِ حدیث کشتیِ دل — خیالِ دوست چو نوح ست در سفینهٔ ما
نثارِ ساغرِ سنت نمود از مستی — هر آن متاع که دل داشت در خزینهٔ ما
پئے حمایتِ ما اتباعِ سنت بس — که در درونِ مقلد نشست کینهٔ ما
ز دهر رفت چو شوکانے آدم نواب — بگو به چرخ که پیدا کند قرینهٔ ما

قال الفقیه

خیالِ دوست گرفت ست جا بسینهٔ ما — ببین که جلوه گہِ دین بود مدینهٔ ما
به بحرِ فقه تجسّر نموده دل بحدیث — رسیده بر لبِ عین اسلبے سفینهٔ ما
بچار سوے شریعت رواج کے یابد — زرے که نیست برو سکۂ از خزینهٔ ما
برائے جانِ تو بس هست شوکِ شوکانے — درونِ خویش تهی کن ز خارِ کینهٔ ما
سرے بجَیب فرو بر ببین قرینِ تو کیست — بگو به چرخ که پیدا کند قرینهٔ ما
شکست دستِ خوشِ هر حریفِ عاجز — زبس بطاقِ بلند ست آبگینهٔ ما

قال السفیه

ز خوانِ دوست بود نعمتے حوالهٔ ما — کتاب لقمهٔ ما و سُنن نوالهٔ ما
زبسکه شهره به میخوارسیِ حدیث شدم — نمی خورند حریفان[۱] مے از پیالهٔ ما
بجاے درسِ خرد دردِ پیشگانِ کسی — رموزِ عشق بخوانند از رسالهٔ ما
بیار بادهٔ سنت که بر طرف گردد — ز وصلِ یکدمه اندوهِ دیر سالهٔ ما

حدیث در غم و شادیست سودِ ما نواب — همینست زمزمهٔ ما همینست نالهٔ ما

[۱] از ینجا است که هم پیشگان یعنی اہلِ سنت طریقهٔ لامذهبی را مذموم دانسته هم پیاله نمی شوند و از مشربِ خود خارج شمرند نعوذ بالله منها ۱۲

قال الفقیه

کلید مخزن تحقیق شد حواله ما / بود اشاره ز بسم الله رساله ما
کباب و نقل سنن هم قیاس و هم اجماع / کباب و نقل و مے بنغش و پیاله ما
بطعنه بر سر اجماع از چه می خیزے / حذر کن از اثر تیر آه و ناله ما
چگونه دعوے حق مدعے کند باطل / سجل به مهر نبوت بود قباله ما
ز نعمت ازلی بے نصیب هست از آن / گلو خراشش بدشمن شده نواله ما
ببین بچشم حقارت باشک این عاجز / عزیز تر ز در و گوهر ست ژاله ما

قال السفیه

حرف لب لعل تو دمد روح به تن ها / شد زلف سخن پر رخ دین شرح متن ها
مشکل که دهد دست رهائے دل ما را / از رائے تو با اینهمه خمها و شکن ها
هنگامه بدعت نه نشست عالم سنت / با داغ خضر در رفت بخون غرق کفن ها
ماه سر آن پادشه دین که ز مهرش / پیدا شود از شام خرد صبح سنن ها
آنرا که برین نامهٔ بخشش گنه گذشت ست / در دفتر ارباب قیاس ست سخن ها
شوکانی اگر شد سر نواب سلامت / وقت ست عقیق یمن آید ز یمن ها
کو گلشن آثار کجا خار و خس رائے / پهلو نزند خلد بخضرائے دمن ها (سبزه ۱۲)
تا خامه بگفتار سنے رطب لسان شد / گنجینهٔ گوهر شده اصداف دهن ها
اے پادشه طیبهٔ سنت مددی کن / دل مے برد از دست مرا یاد وطن ها
هر کس که درین وقت تمتع ز سنن یافت / خضر ره دین آمده در دفع فتن ها

تا فن حدیث نبوے یافته تعلیم
نواب شد انگشت نما در همه فن ها

قال الفقیه

راهِ فقها گیر و مشو از همه تنها
دارد غمِ جان آنکه جدا ماند ز تن ها

عقل و خرد از تو شد و من بر سرِ حرفم
مجلس شده برخاسته باقیست سخنها

شرح آمده قولِ فقها متنِ سنن را
بے شرح کسے مے نبرد پے بسخنها

هشدار که از روی لغت متن صحیح ست
پیش شعرا هست غلط لفظِ متنها

افتاده درین شعرِ تو هم عین زعالم
این عین خطائی ست که سر زد ز دهنها

تقطیع کن اے شاعرِ نادان که ندانی
شاعر ز نظر افتد ازین نوع سخنها

از فقه بود آبِ رخِ گلشنِ سنت
دیگر بگلنش نسبت خضرائے دمنها

سرگشته و آشفته از تیرگیِ رائے
افتاد بکارِ تو گرهها و شکنها

شد روضهٔ دین از فقها تازه و خرم
گشته بعرق ریزیِ شان سبز چمنها

بال و زرِ تو دامِ رهِ ساده دلان شد
عاجز نشوے بسته باین حیلت و فنها

قال السفیه

مے کشد گلشنِ سنت دلِ دیوانهٔ ما
که شود رائے کسان سبزهٔ بیگانهٔ ما

رائے مے نازد و از فقه سنن آگه نیست
نامهٔ جهل بود مبحثِ فرزانهٔ ما

میکشاید رگِ آرائے ضلالت اندیش
از سنن آمده نشتر بکفِ افسانهٔ ما

پشتے از سنتِ خیر البشر آمد ما را
بفگند سیلِ قیاسِ و گران خانهٔ ما

جلوه از رای غلط حسنِ سنن شوق افزاست
دست در گردنِ کس نیست ز مستانهٔ ما

ما و بیگانگے از طرزِ تبانِ آرا
آشنائے که بود سنت جانانهٔ ما

بادهٔ رائے کسان نیست بجامِ تو و آب
سیر چشم ست ز سنت همه پیمانهٔ ما

قال الفقیہ

گر شوے باخبر از مشربِ رندانۂ ما | از سرِ صدق کنی بیعتِ پیمانۂ ما
از رہِ راے رسیدیم بمقصودِ حدیث | نامۂ علم بود مبحثِ فرزانۂ ما
شکر لِلہ کہ بہر چار اصول ست حلال | آن مے صاف کہ آرند زخمخانۂ ما
زہدِ خشک تو ہمہ رو بخرابے آرد | موج زن گر بشود گریۂ مستانۂ ما
قیدِ تقلید اگر مے گسلد خصم چہ دور | مے کند سلسلہ خائیِ سگِ دیوانۂ ما
گر طلبگارِ حدیثے بفقیہان رو آر | یک قدم راہ بمنزل بود از خانۂ ما
نکتہ مفروشِ درین راہ چو عاجز میکوشد | ہرزہ مخروشِ و بنہ گوش بافسانۂ ما

قال السفیہ

زہر رایے بید ماغی حاصل بیباک ما | نیست غیر از سنت خیر البشر تریاکِ ما
بسکہ ما از بہر سنت ترک آرا کردہ ایم | شاخِ مرجان ست قربانِ سرِ مسواکِ ما
ہر چہ فہمیدیم جز ایشارِ سنت ہیچ نیست | مے جہد ہموارہ برقِ نور از ادراکِ ما
مرحبا سعیِ تمسک جستہ آثارِ دوست | ہمسرِ تختِ سلیمان گشت آخر خاکِ ما
در زمینِ ہند ہرگز آرزوے مرگ نیست | باد وقفِ آستانِ طیبہ یارب خاکِ ما
آبیار یہاے ابرِ رحمتِ سنت نگر | غنچۂ ایمان دمد از تودۂ خاشاکِ ما
باد نواب و کتابے از علومِ سنتش | تو و در مانذن بفتواے خرد بیباکِ ما

قال الفقیہ

خاک راہِ شرع آمد بسکہ جانِ پاکِ ما | عرش را افسر بود بر سر زمشتِ خاکِ ما
گرچہ دارے جامۂ گلدوز سرتاپا ولے | ننگہا دارد ز جیب و دامنت خاشاکِ ما
مدعی گر سر کشد از خدمت ما دور نیست | ہست شیطان کو ابا کرد از سجودِ خاکِ ما

خاک بر فرقت چه میگوئی که خاکت در دهن | باد خاکِ آستانِ طیبه جانِ پاکِ ما
آتشے هر لحظه در جانت وضوے ما زند | میل در چشمِ تو هردم میکشد مسواکِ ما
وه که برق نور پنداری دلے غافل ازین | کاتشے در خرمنت زد شعلهٔ ادراکِ ما
نوش داروے خرد عاجز چرا ضائع کنی | در مذاقِ بیخرد زهر آمده تریاکِ ما

قال السفیه

مبر بجامهٔ تقلید ازین لباس مرا | بحال خود بگذار اے خداشناس مرا
خراب راے خودے باوجود نص قوی | زحال خود چه شود گر کنی قیاس مرا
شکایتے ز خرد پیشگانِ خود دارم | جز اتباع نه شد مایهٔ سپاس مرا
زراه و رسمِ عزیزان بجان همی ترسم | بکوے یار گزارید بے هراس مرا
نشانِ تیرِ ملامت اگر شوم نواب | خوشم بآنکه غمش کرده روشناس مرا

قال الفقیه

هزار شکر که تقلید شد لباس مرا | خداشناس شناسد خداشناس مرا
بغیر فقه چه فهمے تو معنے نص را | ازین خیال تو بگذر بکن سپاس مرا
رموزِ علم کتاب و حدیثم آسان گشت | دلیلِ راه شد اجماع و هم قیاس مرا
مباش ناخلف از ترکِ اقتداے سلف | شفیق تر ز برادر بجو شناس مرا
تو خواه بر سرِ مهر آے و خواه بر سرِ قهر | نباشد از تو نوعے امید و یاس مرا
برهنماے اجماعِ سالکانِ هدیٰ | مقلدِ سننِ مصطفےٰ شناس مرا
اگرچه عاجزم از صولتت نیندیشم | ز شیر قالے توکے بود هراس مرا

قال السفیه

صد رشک بمشک سخنم هست ختن را | بو کرده دلم تا گل و ریحان سخن را

در غربتِ بدعت نبود راحتِ سنت   بی حکمتِ خاصی نگزینند وطن را
در هند چو من سنی پاکی نتوان یافت   هم حرف شدم حضرتِ صدیق حسن را
در جیبِ سخن کی خزفِ ریزه پسندم   پر گوهر و در ساخته ام دُرجِ دهن را
علامهٔ دوران که ز قنّوج برآمد   استاد شناسد همه شوکانِ یمن را
نواب ازان نور که دارد سخن یار   افروخته شمعی عجبی خانهٔ تن را

قال الفقیه

از نعتِ نبی برگ و بری هست سخن را   زان سان که ز گل رونق و نکهت چمن را
تا نعتِ نبی خوانده زبان ایزد منان   پر ساخته از سی و دو دُر دانه دهن را
آن کس که بود طالبِ طیبِ خوشِ طیبه   چون خونِ فسرده شمرد مشکِ ختن را
کی دل کشدم جانبِ فردوس ز کویش   چون خار شناسم گل و نسرین و سمن را
دزدد سر و تن از کله و خلعتِ شاهی   آنکس که کند خاکِ درِ او سر و تن را
از خامه و هم نامه پی نعتِ تو عاجز   در مجلسِ دین کرد عیان شمع و لگن را

قال السفیه

اگر به ریزه شوی همدم از تو نیست عجب   دگر قیاس کنی این هم از تو نیست عجب
قیاس پروری و تند باد ریزه زنی   اگر بباد دهی عالم از تو نیست عجب
اگر بدرد دهی درد از تو نیست بعید   اگر بغم بفزائی غم از تو نیست عجب
غریب شرم نمائی ز محرم سنت   نظر بجانبِ نامحرم از تو نیست عجب
سخن گذاشته آشفته خرد گشتی   خلافِ طورِ سخنی آدم از تو نیست عجب

فغان که مرگ گزیدند اهلِ دین نواب
صدای نوحه درین ماتم از تو نیست عجب

قال الفقیه

اگر بدیو شوی همدم از تو نیست عجب — دم ار ز عجب زنی اینهم از تو نیست عجب

ندیدی امر حق ای عمی شدی درین عالم — شدن ضریر دران عالم از تو نیست عجب

بدوستی که تو دیرینه دشمنی داری — هلاک جان سنی آدم از تو نیست عجب

چنین که روی ز رای و قیاس تافته — شود دو عالم اگر برهم از تو نیست عجب

دم نیاز فقیران اگر به سند نازد — سر از غرور نسازی خم از تو نیست عجب

چنین که دیو زدت راه و از رهت برده — اگر کنی ز خلائق رم از تو نیست عجب

شده شگفته دل دوست عاجز از نفست — شود حسود فسرده دم از تو نیست عجب

قال السفیه

حدیث دوست بنزد من بدوست مانندست — گمان مبر که مرا این بنده بی خداوندست

عیار سنت سرور بپیک نمط نبود — برای تو همه زهر و برای من قندست

برای غیر ز سنت نمی توان گشتن — چو دل بخدمت او از ازل کمربندست

دل کسی اگر از اتباع راضی نیست — برای غیر پیمبر چگونه خرسندست

پناه نیست بجز سایهٔ سنن ثواب — درین زمان که ز تقلید فتنه چندست

قال الفقیه

نه هر کسی که بحکم ایمه پابندست — چو بنده ایست همانا که بی خداوندست

ز نقل هر چه بود نقل مجلس فقها — بکام تو همه حنظل بجام ما قندست

ز حرف من که شوی رنجه ای بلی ابله — خرست هر که نه زین سند باد خرسندست

فقیه هر چه بگوید بگوش جان بشنو — که قول او بحدیث حبیب مانندست

کسیکه گوش ز عاجز نمیکند این پند — بحکم رای حکیمان علاج او بندست

قال السفیه

حدیثِ دوست که روشن کردانِ من ست — گزین بیانِ سن و بهترین فغانِ من ست
همه شکار کنم مرغ اَوجِ سنت را — همای دوختهٔ ناوکِ کمانِ من ست
زفیضِ علمِ سخن از دو کون آزادم — خطِ حدیث زغمها خطِ ضمانِ من ست
صحاحِ ستّه که در علمِ دین علم آمد — برزمگاهِ خرد پرچمِ نشانِ من ست
بهر روش که مقلد رود تعقب را — سمندِ فکرتِ صائب بزیرِ رانِ من ست
درین زمان که جهانے بباطل افتادست — بیانِ حق بزبانِ گهر فشانِ من ست
درین غزل بتامل نگاه کن نواب — که بهترین نواهاے دلستانِ من ست

قال الفقیه

بضرب و حربِ عدو تیغِ من زبانِ من ست — برائے طعنِ مخالف قلم سنانِ من ست
توجو فروشے وگندم نما بگوے دغل — بجار سوے دیارِ هُدیٰ دکانِ من ست
بگردِ من خرِ لنگت نمی رسد هرگز — سمندِ نُه فلک امروز زیرِ رانِ من ست
سمندِ فکرِ تو نعل افگند باول گام — در انتقام که جولانگهٔ بیانِ من ست
صحاحِ ستّه که پیوسته برزبان دارم — خدا گواه که دینِ من ست و جانِ من ست
حدیثِ دوست کجا و فغانِ هرزه کجا — دگر میار بلب بهترین فغانِ من ست
سپاسِ خالق و نعتِ رسول و مدحِ امام — وظیفهٔ من و وِردِ من و بیانِ من ست
بود مخالفِ دین هرکه با تو آمیزد — کسے که از تو گریزد ز دوستانِ من ست
زتیرِ طعنِ تو با امن و بے خطر باشم — نگاهبانِ من ایمانِ من امانِ من ست
به نعمتِ فقها دسترس مرا باشد — که بهره گیر جهان از نعیم خوانِ من ست
بپیشِ منطقِ عاجز چه دم زند حاسد — زبان زبانِ من ست و بیان بیانِ من ست

قال السفیه

شاهِ جهان که آبِ رخِ ملک و ملت ست — خلوت نشینِ حجلهٔ احیاے سنت ست

بهوپال را که دست ستے داشت از ستمگر — از یمنِ همتش همه آئینِ دولت ست

ما را بعهدِ سنتِ مهدش که دیر باد — صد گونه بر رقابِ خرد بارِ منت ست

تو رائے میگزینے و من سنتِ سنے — تقدیرِ هر کسے ز خداوند قسمت ست

بر ما چه طعن گر همه عالم مقلد ست — نواب را تتبعِ سنت کفایت ست

قال الفقیه

ناز تو از چه بر سرِ اقبال و دولت ست — فخرِ تو از چه بر سرِ این جاه و عزت ست

اقبال لا بقاست بتصحیف جاه چاه — هم ششتم و لطم معنی ترکیبِ دولت ست

حرفے مزن ز خلوت و سنت بوصفِ زن — کاین مدح بالکنایت و ذم بالصراحت ست

احیاے سنت از تو نه از وی شده هنوز — اے لاف زن خلاف مگو اینچه سنت ست

هرگز خلافِ قولِ فقیهان حدیث نیست — حرمانِ تو ز فقه حوالت به قسمت ست

از عقل و رسلے و از خرد آنکس که سر بتافت — لا یعقل ست و بیخرد و پست فطرت ست

اندر هواے طیبه ز نم بال و پر مدام — شهبازِ شوق را پرِ پرواز همت ست

عاجز گل مراد نه چیند ز باغ دین — بیدین که خار در رهش از شان و شوکت ست

قال السفیه

تو در برابرِ من غائب این چه عیاری ست — بنرگسِ خردت توتیاے مکاری ست

باختیار نیفتاد چشم بر رایم — خدا گواه که این مقتضاے بیماری ست

ز نکته سنجیِ یارانِ رسلے بیزارم — حدیثِ غیر سرودن نه رسم دلداری ست

دو بار خنجرِ تقلید را مده تصدیع — تو جمع باش بخاطر که زخمِ من کاری ست

مرا بسیر سنن چون نبی بری ہمراہ — تو خود بگوے بمن این طریقہ یاری ست
محدثان چہ عجب گر بہ نیم جو نخرند — قباے اطلس رسائے کہ از سنن عاری ست
بہجر طیبہ بنالند حافظ و نواب — کہ ما دو عاشق زاریم و کار ما زاری ست

قال الفقیہ

مناز ازین کہ مرا شوکت و جہانداری ست — شکوہ و عزت و جاہت بچشم ما خواری ست
بزرق تفرقہ انداز گشتہ در دین — تلبست بحدیث و کتاب عیاری ست
اگرچہ جامہ ز مصحف کنی و پیش آئی — تنت بمصحف پاک از شعار دین عاری ست
بطعنۂ فقہا نسخہ ہا سیاہ کنے — سپید رو نشوے کاین عمل سیہ کاری ست
مذاہ اند ترا در الست راے صحیح — علاج سود نہ بخشد کہ کہنہ بیماری ست
چرا نہ جانب لا مذہبے گریز کنے — ز تیغ فقہ تو زخمے کہ خوردہ کاری ست
حسود خشک لب افتادہ ماندہ عاجز — فیوض لم یزلے دمبدم تبو جاری ست

قال السفیہ

جان مے طلبد لقاے سنت — دل مے طپد از براے سنت
آزاد قیاسم و اسیرم — در زلف گرہ کشاے سنت
من سرمہ راے کس نخواہم — چشم من و خاک پاے سنت
اے باد مدینہ نکہتے آر — از گلشن جان فزاے سنت
در سوق محبت پیمبر — نقد دل من بہاے سنت
از دیدۂ شوق تکمہ سازم — وز پردۂ دل قباے سنت
ویرانۂ راے ہست آباد — از جلوۂ دلکشاے سنت
روشنگر راے تیرہ آمد — من شیفتۂ اداے سنت

افلاس نصیبِ اہل تقلید
نواب بود گدای سنت

قال الفقیه

تا گشته ام آشنای سنت
دل باخته ام برای سنت

در فقه بود اگر ببینی
صد جلوهٔ دلکشای سنت

منکر نشود ز فقه ہرگز
ہر شیفتهٔ لقای سنت

شد شانه زِ پنجهٔ مقلّد
درگیسوِ دل ربای سنت

گر چشم جلای دیده داری
کن سرمه ز خاکپای سنت

دین زنده شدست از فقیہان
از فقه بود بقای سنت

بر قامتِ ما چنانکه دل خواست
آراسته شد قبای سنت

دعوای تو بی دلیل باشد
ہرگز نه کنی ادای سنت

فرقِ تو و خاکِ راهِ خذلان
چشمِ من و توتیای سنت

عاجز داند فقیهِ دین را
خضرِ ره و رہنمای سنت

قال السفیه

شد گره غنچه ز رشکِ سمنِ بوی حدیث
بست دل رشتهٔ جان در شکنِ موی حدیث

شکرِ ایزد که نه شد معتکفِ کُنجِ خرد
رخت انداخت دل آخر بسرِ کوی حدیث

طعنهٔ بیخبر دان در خورِ پاسخ نبود
بست راهِ سخنم لعلِ سخن گوی حدیث

طاعتِ رسل نیرزد بطلبگارِ بہشت
ہست محرابِ نمازم خمِ ابروی حدیث

ابلهان شیفتهٔ غمزهٔ آرا باشند
دلربایم بود آن نرگسِ جادوی حدیث

بند بر پا ز خرد باز نمانم نواب
میکشد سوی خودم نکہتِ گیسوی حدیث

قال الفقیه

شد دل اہل صفا آینهٔ روی حدیث
زد زبانِ فقها شانه بگیسوی حدیث

در جهان بوی سفاهت بدماغت پیچید
از گل فقه چسان می‌شنوی بوی حدیث

راه پرخوف و تو زاجماع بریدی افسوس
حاش لله که بری ره بسر کوی حدیث

بر زبانت بود اخبار و دلت بیخبرست
ردی دل هست مرا در ره دین سعی حدیث

زابِ فقه‌ست بهارِ گل علم عاجز
بوستان عَلَم تازه شد از جوی حدیث

قال السفیه

درین زمانه مکش بهر رای غصه و رنج
که نقدِ سنتِ ما بهترست از صد گنج

گهی ترانهٔ رای و گهی نوای قیاس
عجب که چند مغنیست زاغ زمزمه سنج

شکنجِ طرهٔ تقلید زینهار مگیر
شکنجهٔ غم دهرست مرد را نه شکنج

ز رای تیرهٔ خود رنج میکشی نواب
وگرنه سنتِ ما را چه کار ازین شش و پنج

قال الفقیه

هزار حیف ز نیرنگِ این سرای سپنج
که چون تو زاغ درین باغ گشت زمزمه سنج

چه سود ازین که حدیث و کتاب جمع کنی
که خاک روزیِ مارست گرچه دارد گنج

خموش و تن زن و از طعنِ عالمان بگذر
حذر که از تو دلِ عالمی بود در رنج

چو شد ز روی خبر صدق و ضعفِ میزانت
مباش بیخبر اینجا عیار خویش بسنج

ز نرد مکر و دغایش بترس ای عاجز
حریف مهره بکامی برد ازین شش و پنج

قال السفیه

ممنونِ سنتم که فرستد پیام صلح
گریزم از خرد که گریزد ز نام صلح

غیر از فسانهٔ خرد و جنگِ اجتهاد
هرگز ز مولوی نشنیدم کلام صلح

برمن سے حدیث نبوت حلال باد — زان سان که بر فقیه حرام ست جام صلح
خواهم عتاب رای و گریزم ز لطفِ رای — از جنگ گر رها شوم آرد بدام صلح
نواب را بچشمِ حقارت مبین فقیه — کورا بود بسنت سرور قیام صلح

قال الفقیه

چون برلب و زبان گذرانم پیام صلح — گز هر زه گوئی تو شده تلخ کام صلح
از کینه سنگِ تفرقه انداختے به دین — اے سنگدل شکست ز دستِ تو جام صلح
داری خیالِ جنگ بنام آورانِ دین — چون با تو کینه تُو ز نگیریم نام صلح
بیهوده اند جام محبت بیک دگر — اجماع سرخوش ست ز عیشِ مدام صلح
عاجز شکار تو نه شود دام بازچین — مرغے که زیرک ست کی افتد بدام صلح

قال السفیه

لطف سنت طلبد این دل دانا گستاخ — رای نازد که نشیند بدل ما گستاخ
خوشم ای شاهدِ سنت که بدلدار ماست — نمکِ حُسنِ تو با زخم جگر ها گستاخ
کاش این چشم که نظارگے تقلید ست — میکشیدے رخِ سنت بتماشا گستاخ
های این دست که این دم بمیانِ خرد ست — بود با دامنِ سنت چه قدر ها گستاخ
من و دریا و سنن دیده گریان نواب — که همه ابر سے گرید و دریا گستاخ

قال الفقیه

مرو از جاے و مشو این همه بر ما گستاخ — جاهل ست آنکه شود بر سرِ دانا گستاخ
گام سنجیده نه اندر رهِ دین کن تقلید — بسرافتی اگر اینجا بنهی پا گستاخ
همه این علم و فنونِ تو جنون دانستم — گشتی از بیخردی بر فقها تا گستاخ
عجب از تو نبود سرزنشِ دینداران — که خس و خار رود بر سرِ دریا گستاخ

هر سخن جایے و هر نکته مقامے دارد — مشو از بے ادبیها بهمه جا گستاخ
فهمت ار نیست مبر نام حدیث نبوی — رایت ار نیست مزن در ره دین پا گستاخ
از زبان یافت زبان هیچو حسود ای عاجز — هر که در پیش فقیهان شده بیجا گستاخ

قال السفیه

بجان نقش حق طرفه مشکل نشیند — اگر سهل پرسند باطل نشیند
کنم یاد قرآن که از سینه خیزد — و هم داد سنت که در دل نشیند
نه خود را که از ره برد عالمے را — فقیهے که در فکر باطل نشیند
شگفت آنکه بر رائے خود تکیه داری — ندیدم که نقاد غافل نشیند
ز کوئے خرد جز مقلد نخیزد — به بزم سخن مرد عاقل نشیند
ز رحمت در آید ز رحمت گریزد — ز سنت هر آنکس که عاطل نشیند
ز سنت نگردد دل راست کیشان — نه آسان رود آنچه مشکل نشیند
گرفت ست تالیف نواب عالم — ز خلوت بر آید به محفل نشیند

قال الفقیه

مرا نقش تقلید در دل نشیند — بنازے که لیلے به محمل نشیند
ز تقلید محروم آن ره روی تو — که لب تشنه بر روی ساحل نشیند
حذر کن ز آه دل اهل ایمان — که گر خیزد این فتنه مشکل نشیند
کسے چو تو لا مذهبے بر نخیزد — که پیوسته در فکر باطل نشیند
نزیبد به وهابیے لا ابالے — که در بزم سنت چو عاقل نشیند
بگویند بر خیز ازین بزم سنت — کسے را که از رائے غافل نشیند
بیا سائے و گامے بزن در ره دین — مسافر کجا جز به منزل نشیند

بپاے منبر فقیهانه عاجز | بخورشید رخشان مقابل نشیند

قال السفیه

زارباب خرد یارب دل مومن حزین باشد | چه انصاف ست صد خاطر خوش و یکدل غمین باشد

فرنگ رائے گر در ساخت با افغان بعیتها | بسلطان سخن هندوستان زیر نگین باشد

خداوندا امانم ده بزیر سایهٔ سنت | مکائدهاے شیطان رای را اندر کمین باشد

بدل برق سخن تابد تماشای حقیقت را | تجلی گاه موسے را خدا طور آفرین باشد

مشو آشفته در مهر بتان رایها نواب | پسندت آمد ایمنی نه دل باشد نه دین باشد

قال الفقیه

کجا مومن ز علم فقه مفهوم و حزین باشد | دل لامذهب از اجماع روز و شب غمین باشد

مکائدهای شیطان فقه را گفتن نمی شاید | مگر لامذهبان را قولها اکثر چنین باشد

فرنگ رائے گفتن کے بود فرهنگ دینداری | بدین آئین و دین از آن و این صد آفرین باشد

فقیه آندم که بر طور معانے در سخن آید | کلیم ست و ید بیضاش اندر آستین باشد

کسے کاندر طریق شرع دین شد رهنمای او | چه غم دارد که رهزن چون تو اش اندر کمین باشد

مگر دو بر عجوز دهر مائل مرد راه دین | همانا چشم در راه وصالش حور عین باشد

مده نسبت بهم با خاک طیبه مشک را عاجز | خطا کردی کجا همسنگ قدرش مشک چین باشد

قال السفیه

حیف ست کابرای پرستان دگر نشد | این خاک تیره در کف یاران چو زر نشد

حرمان نگر که همت سنے پاک دین | صد ره بجال رائے رسید و اثر نشد

نازم بجذب سنت سرور که بر درش | دل رفت آنچنان که مرا هم خبر نشد

هر چند رائے را گزیدم برائے خود | شادم که ملکاسے من زین شکر نشد

نواب رو نمود بتالیفهاے خود ... انواع راے راو کسے را خبر نشد

قال الفقیه

کس بے فروغ راے ز اہلِ بصر نشد ... ہر کوکبے مقابلِ شمس و قمر نشد

بے فقہ کس نیافت ز جمعیت آبرو ... بس قطرہ کان گرہ شد و اما گہر نشد

از مہر سنگ لعل و دلت گشت خون زکین ... عیبت بکسب علم دریغا ہنر نشد

عالم ز علمِ فقہ شدہ بہرہ ور و لے ... سنگ ست یا دلِ تو کہ در وے اثر نشد

انکارِ فقہ و دعوے اسلام مرحبا ... این کار کارِ تست ز ہر کارگر نشد

عجز و نیاز شیوۂ عاجز بود مدام ... مغرور و مست چو تو بزور و بزر نشد

قال السفیه

نسیمِ جنت از گلزارِ بطحاے تو مے آید ... دُرِ شہوار سنتہا ز دریای تو مے آید

دلش برکندن از تقلید و آوردن بسوئے سنت ... ز لعلِ گوہر افشانِ دل آرای تو مے آید

تقابل نیست در رای و سنن ای مدعی لیکن ... طرف گشتن با سکندر ز دارای تو مے آید

تو خورسندی کہ تقلیدِ کسان روشنگرت گردد ... جہان در چشمِ من تاریک از رای تو مے آید

وگر احرام کویت بستہ نواب از سرِ شوقی ... خوشت بادا کہ از خود رفتہ در جای تو مے آید

قال الفقیه

ز ہر جانب مقلد در تمناے تو مے آید ... رود ہر قطرۂ کز خود بدریاے تو مے آید

خدارا کورِ چشمِ عدو را نیز زائل کن ... کہ کار سرمہ از خاکِ کفِ پاے تو مے آید

دل از کف بردن و از مہربانی دلدہی کردن ... ز روی دلکش و رای دل آراے تو مے آید

چمن آرائیِ رسلے دل آرایان کند ہر دم ... نسیمِ جانفزا ہر گہ ز بطحاے تو مے آید

علاجِ تلخکامانِ فراقت یا نبیّ اللہ ... بشکر ریزِ لعلِ شکرخاے تو مے آید

مدار از فتنهٔ دجال خوبان باک ای عاجز   چو دفع شر اشرار از مسیحای تو می آید

قال السفیه

علاج درد دل از راے پرهیزیان نمی آید   بجز عکس رخ سنت بچشم جان نمے آید

سنن را بنده ام ناخوانده رسم جاهلیت را   بسوی قبلهٔ بدعت رخ ایمان نمے آید

علاج بدگمانیهاے من باراے نتوانی   ز تو در خاطر من وقعت پیمان نمے آید

بحشر کے رسد رائی بعالم چون درین فرصت   بدرد من نمے سازد پی درمان نمے آید

چو دیدم زائر و نواب را از سرزمین هند   بخاطر هیچ یاد از کشور ایران نمے آید

قال الفقیه

قرار از درد نادانی بنادانان نمے آید   علاج این مرض حاشا که از لقمان نمے آید

نصیحت میکنم بشنو علاج خویش کن لیکن   بجز راے صحیح این درد را درمان نمے آید

تو از تقلید شوکانے چرا دامن نیفشانی   که غیر از خار و خواری هیچ از شوکان نمے آید

چه داری بوی راح و فلاح از شوک شوکانے   که از خار مغیلان نفحهٔ ریحان نمے آید

مطیع دیو گشته بندهٔ فرمان نفس آمد   براه راستی آن خصم نافرمان نمے آید

مخالف گر تو آویزد ای عاجز مرو از جا   که خار اصلا بکار ناوک و پیکان نمے آید

قال السفیه

خبرے از یمن نمے آید   بوے از پیرهن نمے آید

نشتر غم بدل چرا نه خلد   خواستار سنن نمے آید

بوی عطرے که از حدیث شمم   هرگز از یاسمن نمے آید

از تو اخذ حدیث پیغمبر   در زمان فتن نمے آید

ترک سنت گزیدن بدعت   از تو آید ز من نمے آید

های اہلِ قیاس را سنت
ہمچو جان در بدن نمے آید

یاد نواب نیست در قفقج
ہیچ کس از وطن نمے آید

قال الفقیہ

از کس این مکر و فن نمے آید
از تو آید ز من نمے آید

علم از اہلِ راے حاصل کن
مشک غیر از ختن نمے آید

انچہ آید ز علمِ فقہ و حدیث
از گل و یاسمن نمے آید

سخن مختصر ہمین کہ ز تو
طرزِ اہلِ سخن نمے آید

عطرِ قفقج شد و باغ آشوب
تا شمیم از چمن نمے آید

زنِ دنیاست مدعے عاجز
کارِ مردان ز زن نمے آید

قال السفیہ

دلے کان سوی سنت مائلِ پرواز میگردد
اگر ہم طالعِ کنجشک باشد باز مے گردد

صریرِ خامۂ ما مژدہ بخشد متصل مارا
کہ انجامِ محدث خوشتر از آغاز مے گردد

در افشای سخن جرمے بنا شد شیخِ ملت را
سفالِ رای یاران از گہر ممتاز مے گردد

بجنت می برد سنت خوشا سر سبزیِ طالع
زہے محرومی آنکس کزین در باز مے گردد

صفیرِ بلبلش از روضۂ سنت دہد یادم
کہ با نواب والا جاہ ہم آواز مے گردد

قال الفقیہ

مدام از حضرتِ حق کارِ ما با ساز مے گردد
بصبح و شام این در بر رخِ ما باز مے گردد

چہ یارای چنگ بہرِ جنگ باز آزین تگاپوہا
شکارِ صعوہ از تائیدِ ایزد باز مے گردد

تو اسرارِ احادیث و کتاب از فقہ حاصل کن
صواب و ناصواب اینجا ز ہم ممتاز مے گردد

چنین گرمی سرائی نغمہای خارج آہنگان
جہانے برہم و درہم ازین آواز مے گردد

کتاب و فقه و سنت هر سه اندر خلوت و جلوت — با اهل دین رفیق و مونس و دمساز میگردد
زبونے تا کجا سازم من و تیغ زبان عاجز — که خصم از طنز و طعن اهل دین طناز میگردد

قال السفیه

لب که از سنت روایت میکند — طوطے از شکر حکایت میکند
هر کسے گوید حدیث مصطفے — بر دل مسکین عنایت میکند
بهر دور از نیستان نالد قلم — بشنو از نے چون حکایت میکند
جان دور افتادهٔ شهر رسول — از جدائے ہا شکایت میکند
هر که مشتاق نجات اخروی ست — جانب سنت رعایت میکند
تیغ تقلید کسانم کشته بود — لعل جان بخشے حمایت میکند
پیش نوابم مخوان دیوان راے — سنتے او را کفایت میکند

قال الفقیه

مولوی از خود روایت میکند — وز خدا گویا شکایت میکند
کلکت از دست تو می نالد مدام — بشنو از نے چون حکایت میکند
دوری از اجماع و با تو نفس تو — از جدائے ہا شکایت میکند
بهر رزم آرائے لامذہبان — راے زن از راے رایت میکند
هر مقلد پیشه را قول امام — در طریق دین کفایت میکند
لطف حق تائید بر عاجز مدام — میکند بیجد و غایت میکند

قال السفیه

شد مشرف ز احادیث پیمبر کاغذ — نقطها گوهر یک دانه بود بر کاغذ
صفحهٔ عارض گل بهر نوشتن شاید — در خور سنت سرور نبود هر کاغذ

روی قرطاس سیه میشود از نقش خرد　　نشود کاشش درین ملک میسر کاغذ
می نویسیم ثنای سنن سرور را　　هان بیارید بمن از ورق زر کاغذ
تا حدیث صفت طیبه نوشتم نواب　　گشت چون عرصهٔ گلزار معطر کاغذ

قال الفقیه

گرچه هنگام رقم میکنی از زر کاغذ　　حرف تو در نظر آید چو خزف بر کاغذ
تا کجا بر رقم فقه خط نسخ کشی　　قلمت اشک فشان آمد و شد تر کاغذ
خط بمن در صفت رای خطوط شمس ست　　میکند کسب صفا چون مه انور کاغذ
خط بطلان بشمرم کاغذ بادی دانم　　کلک بمغز تو گر مشق کند بر کاغذ
کوری از جهل ندانی که سواد عاجز　　سرمهٔ دیدهٔ بینا بود اندر کاغذ

قال السفیه

ترا ز فتنه بود هر طرف سپاه دگر　　ز جور رای تو هر گوشه داد خواه دگر
هوای رای برد از ره سنن دل را　　بجز خدای ندارم بران گواه دگر
بیا بگلشن سنت که رنگ و بو بینی　　نروید از گل تقلید جز گیاه دگر
بکش بتیغ خرد دالهان سنت را　　نکرده اند بجز پاس حق گناه دگر
ز بهر خدمت بدعت درین زمان فتن　　بخانه ات نبود غیر رای داه دگر
زنند باد حوادث که می وزد از رای　　بجز حدیث نباشد مرا پناه دگر
ز رای جز تو بهیش که نالم ای نواب　　که نیست جز تو درین ملک پادشاه دگر

قال الفقیه

باهل دین بود امروز عز و جاه دگر　　که در مدینهٔ ما هست دین پناه دگر
چگونه راه بری در مدینهٔ اسلام　　ترا طریق دگر هست در رسم و راه دگر

بملک شرع مسلّم بود فقیهان را / نگین دیگر و تاج دگر کلاهِ دگر
کتاب را بود آثارِ دیگر از تفسیر / حدیث را ز قیاس ست دستگاهِ دگر
قیاس و رای دو تا شاهد اند عادل و بس / بامرِ حق چه ضرورت بود گواه دگر
تبار بر سرِ افواج دشمنان عاجز / رسد ز غیب بامداد تو سپاه دگر

قال السفیه

مستم از نشهٔ دین دهر بکام ست امروز / بادهٔ میکدهٔ طیبه بجام ست امروز
شمار وی خود ای رای سیه چرده برو / جلوهٔ از سنّتم ماهِ تمام ست امروز
رندِ مارا که بجز میکده جایش نبود / بین که در زاویهٔ طیبه مقام ست امروز
دارویِ از سنّتم کن که زدود آرا / بدماغ منِ بیچاره زکام ست امروز
عاملی رامِ حدیث آمد و تقلید گذاشت / بِیَدِ الحمد که ایام بکام ست امروز
تا صحاح چون نزنم دست بقرآن و حدیث / آن کدام ست کش بی شاهد و جام ست امروز
بعد نواب کسی نصرتِ سنت نکند / رقم خامهٔ او مسلکِ ختام ست امروز

قال الفقیه

شامِ میخانهٔ ما روکشِ بام ست امروز / آفتابم ز رخِ دوست بجام ست امروز
جلوهٔ رای کند بسکه جهان آرائی / سحرِ مدعیان تیره چو شام ست امروز
هر که در چار جهت سالکِ راه شرع ست / پیروِ رهبری چار امام ست امروز
جلوهٔ رای مرا ماه تمام ست امشب / روشن از مهرِ سنّتها در و بام ست امروز
نسبتِ ماه مناسب بشب آمد تو مگو / جلوهٔ از سنّتم ماهِ تمام ست امروز
آمد این بیخردی باعث محرومی تو / ورنه فیضانِ خرد بر همه عام ست امروز
بهره ناکامیِ فرداست عدو را عاجز / گرچه از گردشِ ایام بکام ست امروز

قال السفیه

تو از سرِ هوسِ رای این و آن برخیز — سُراغ سنت جانان کن و جوان برخیز
حریفِ رای مشو اندرین تفقه چیست — ز فرقِ شعلهٔ تقلید چون دُخان برخیز
مجو فضای ریاضِ سنن ز کنجِ قیاس — ازین خرابه بگلگشتِ گلستان برخیز
بکوی طیبهٔ سنت بیاد و پا بشکن — سُبُک چو باد ز بزم خِرَدوران برخیز
مباد مستِ رحیقِ خرد شود نواب — بگو بحضرت او از درِ مُغان برخیز

قال الفقیه

چو رای تست جوان از غمِ جهان برخیز — به پیرِ میکده بنشین و شادمان برخیز
بیار رو بفقاهت درین سفاهت چیست — ز روی آتشِ تسفیه چون دخان برخیز
بجذبهٔ اثر رای آفتاب ضیا — چو شبنم از سرِ این باغ و بوستان برخیز
گرفت جام و صراحی بدست لاله و گل — تو نیز از پی تقلیدِ این و آن برخیز
زبان و خامه سلاح سخنورست ای دل — پی مقابله با خنجر و سنان برخیز
حریفِ رای شو و هم ندیمِ اهلِ قیاس — بهوشیان بنشین و ز بیهشان برخیز
ز سنت ست ثبوتِ قیاس طعنه مزن — تو بیخرد ز میان خردوران برخیز
چو در سرت سُرِ سِرّ اصابتِ عقل ست — باهلِ رای نشین و ز ابلهان برخیز
بطیب طیبه و بوی حدیقهٔ نبوی — چو باد ازین گل و گلزار و بوستان برخیز
برآر خرقهٔ تلبیس و پوش لبسِ خلوص — بملک و مال جهان آستین فشان برخیز
بمسندی چه نشینی که هر زمان در گوش — ندا همی رسد از آسمان که هان برخیز
ترا که نیست نصیب از الست بادهٔ رای — برو بصومعه و از درِ مغان برخیز
بدوستی که خدا دوست باش چون عاجز — بدوستان بنشین و ز دشمنان برخیز

قال السفیه

ای یار رای شیوه ز احوال ما مپرس ‌‌ بیگانه ز سنت ما ما جرا مپرس

خواهی دلت چو آینه روشن شود ز دین ‌‌ بگذر ز یر رای زن و مدعا مپرس

از رای اهل رای نقود سخن مجو ‌‌ یعنی ز مفلسان خبر کیمیا مپرس

باب سخن بدو قرار باب رای نیست ‌‌ یعنی بدرد خو کن و نام دوا مپرس

آگاهیش ز عالم علم حدیث نیست ‌‌ آنکس که با تو گفت ز نواب ما مپرس

قال الفقیه

از بیخبر و رموز کلام خدا مپرس ‌‌ جز اهل رای راز الرا مپرس

داروی دین ز غیر معلل مکن طلب ‌‌ آن کسکه خود علیل بود از دوا مپرس

خاک ره فقیه بس اکسیر اعظم است ‌‌ احوال سیمیا خبر کیمیا مپرس

اسرار دین و سر حق از بیخرد مجوی ‌‌ تدبیر ملک و راز ملک از گدا مپرس

بودی چه و چه هستی و باشی چه عاقبت ‌‌ از نفس خود بپرس ز ما ما جرا مپرس

قول فقیه دار مسلم بجان و دل ‌‌ چون عاجز است سفیه ز چون و چرا مپرس

قال السفیه

بروزگار سخن ساز و بی ریا می باش ‌‌ بکار رای مبر رنج و با خدا می باش

چو غنچه کار خردمندان فرو بسته است ‌‌ نسیم وار ز سنت گره گشا می باش

مرید رای پرستان مشو ز بیخردی ‌‌ رفیق جز گهر آثار آشنا می باش

مجوی رای ز کس با حدیث مصطفوی ‌‌ بغادتی مکن و همدم وفا می باش

اسیر فتوی بیگانگان مشو نواب ‌‌ مدام بر سر این راه رهنما می باش

قال الفقیه

زبندِ غصهٔ تقلیدِ دین رهامے باش ... برآ ز بندِ خودے بندهٔ خدامی باش

کله ز سنت و تاج از کتاب اگر خواهے ... ز سرغرور بنه در لباس نامی باش

فتاده از کفِ تو عقدها بکارِ سنن ... بزورِ ناخنِ آرا گره کشامی باش

مشو بجیفهٔ دنیا فریفته چو زغن ... سعادتِ ابدے کن طلب هُمامی باش

نمیرسی بحقیقت سببِ خودکامے ... خداشناس شوی از خودی جُدامی باش

جماعتِ فقها رهنماے راهِ حق اند ... تو پیروی صفتِ سایه در قفامی باش

بغیرِ فقه عمل بر حدیث نتوان شد ... به رایِ صائبِ خود این از خطامی باش

اگرچه بر سرِ باطل بود عدو عاجز ... تو حق پسندی و حق گوی و حق نُمامی باش

قال السفیه

بگذر ز جنگِ زید و عمر بر سرِ حصص ... دانی کزین ستیزه نزاید بجز غصص

گر صاحبِ فصوص شنیدی حدیثِ نغز ... در سنتِ رسول نوشتی هزار فص

درگلشنِ سنن گلِ آزادگی بود ... جان در تنم ز رای تو کالطیر فی القفص

نسبت میان رای و روایت کجا بود ... آن گرا عم شمرده شود این بود اخص

سنت چو تیغ قطع دلیل خرد کند ... تاویل را گذاشته آیم بسوے نص

لواب گو فسانهٔ سنت که دلکش ست ... تو یوسفی و قصهٔ تو احسن القصص

قال الفقیه

ذاتِ نبے که مصحفِ ناطق بود به نص ... افسانهٔ جمالِ وی ست احسن القصص

یوسف عزیزِ مصر شده او حبیبِ حق ... صاحب خرد شناسد اعم را خود از اخص

از ضربِ زید خوار بود عمرو دائما ... وز اهل راے بنجر دافتاد در نغص

بیکار او فتاد خرد در دماغ تو / کالطیر فی المغارة والطیر فی القفص
از اعتساف آمده نالان مقلّدین / فی الدین قد فتنت و قد جئت بالغصص
شد قسمت تو بیخردی قسمتم خرد / هر شخص حصه ز ازل یافت از حصص
عاجز جدا ز فقه نداند حدیث را / خاتم دل فقیه و حدیث است جای فص

قال السفیه

چو طعن بر تو کند در سخن خرد مرتاض / تو شاد باش که لابد بود ازین احماض
تمام فیض بود حرف سنت از لب پاک / همیشه فیض رسان باد آن لب فیاض
ز سنتش خبری نیست قدر و قیمت آن / حکیم بزم خرد راز او بود اغماض
علاج خاطر درماندگان سنت کن / که عاجز است طبیب خرد درین امراض
حدیث حضرت نواب دل ربود مرا / دمیکه ذکر خرد می نگاشتم به بیاض

قال الفقیه

ز جهل و بیخردی بهتر است کنی اغماض / که نیست پیش فلاطون علاج این امراض
بسعی غیر مقلد سپید رو نشود / سواد وجه نگردد بشست و شوی بیاض
بغیر رای سواد کسی نشد روشن / بچشم دل نگر این نکته کن رقم به بیاض
گرفتم اینکه تو علامهٔ زمانستی / چه علم فقه ندانی ندانمت مرتاض
چه عاجز ار بتأمل نظر کنی دانی / که بر رمیده چه گلها درین شگفته ریاض

قال السفیه

ساقی بیا که موسم عیش است و انبساط / خواهم شدن به پیر سخن اهدنا الصراط
ما را ز عمر شیب چه حاصل بود ز رای / چون در شباب پا بنهادم بران بساط
پرهیز فقیهان ز خرد در کمین تست / سنت بگیر و چنگ بدامان احتیاط

سنت گزین نه رای که مرگ ست در پیت / هرگز قیام نیست ترا اندرین رباط
نواب شرم آیدم از حضرت نبی / جز سنتش به رای نسازم باختلاط

قال الفقیه

الحمد لله اینکه بود دور دم از نشاط / ایاک نستعین و دگر اهدنا الصراط
طی کن بساط جهل بسیط و فقیه شو / زان پیش کز بسیط زمین بسپکنی بساط
از بابی احتراز و زوهابی اجتناب / با مومن ارتباط و بمسلم کن اختلاط
کعبه رباط طاعت و خلقی مصلیش / افگنده اند چار مصلا دران رباط
سجاده گر چهار بود جاده هم چهار / یک خانقاه و صومعه یک منزل و صراط
زاشعار آبدار تو عاجز عدو گریخت / دانی که سگ گزیده کند ز آب احتیاط

قال السفیه

شد خاطرم از کتاب محظوظ / وز سنت مستطاب محظوظ
بوی خردم کند پریشان / گردم نه ازین گلاب محظوظ
صد شهر خرد نموده ویران / گشتم ز دل خراب محظوظ
هر چند سخن زمانه رای / طبعم شده زانتخاب محظوظ
بر چرخ سخن برفت نواب / شد ذره ز آفتاب محظوظ

قال الفقیه

شد جان من از کتاب محظوظ / چون تشنه جگر ز آب محظوظ
دل مست ز باده الست ست / هستم ز دل خراب محظوظ
سر گرم محبتم که باشد / سرمازده زآفتاب محظوظ
دنیا طلبید و مدعی گشت / از وهم و خیال و خواب محظوظ

نامِ تو ز جاهلان گزیده — کلکم شده ز انتخاب محظوظ
عاجز ز کتاب سرخوش آمد — چون باده کش از کباب محظوظ

قال السفیه

مست حدیث راز مے ارغوان چه حظ — رنجور رای راز مسیح زمان چه حظ
از کف ربوده است دلم را حدیث او — ما را ز پے گرفتنِ تقلیدیان چه حظ
چون راے کس بسنتِ سرور نمیرسد — از جستجوے معرکهٔ امتحان چه حظ
امکان نداشت دست بسنت رسیدنت — از آرزوے وصلتِ حورِ جنان چه حظ
آنرا که بے اطاعتِ سنت بطیبه رفت — نواب گو ز قربتِ آن آستان چه حظ

قال الفقیه

از پاے کے فقیه به بدطینتان چه حظ — گو بوی گل خوش ست جعل را ازان چه حظ
از پندِ اهلِ راے به ناتجربدان چه سود — بیمارِ جهل را ز مسیح زمان چه حظ
آن کس که از مدینهٔ اسلام خارج ست — گو حکمران شده ست بهندوستان چه حظ
مردی کجا چو مرد بود تحتِ حکمِ زن — زین خانی و بهادریِ خان دمان چه حظ
طوطے ز لا اله موحد نمے شود — با مردِ بے عمل ز زبانے بیان چه حظ
زا جماعِ ذوقِ سیرِ سپهر حاصلت شود — بی دوستان ز سیرِ گل و بوستان چه حظ
معنی طلب مثالِ دلِ اهلِ معرفت — لفظِ حدیث اگر بودت بر زبان چه حظ
این هرزه نالیست بر عاجز جوابدهست — آنرا که درد نیست ز آه و فغان چه حظ

قال السفیه

حدیثِ لعلِ تو آغاز یافت در مطلع — سزد فسانهٔ اربابِ راے در مقطع
بوصفِ سنتِ سرورِ جنان غزل خواندم — دریے ز رحمتِ ایزد کشود هر مصرع

هزار میوهٔ ایمان دهد بعکس خرد ‌ ‌ ز رُست شاخ حدیثے عبث درین مزرع
مرا بس اینکه شوم منتفع بعلم سنن ‌ ‌ فقیه بدر سر راے و علم لاینفع
ز کنج راے بر آمد بوُسعتِ سنت ‌ ‌ که جمع خاطرِ نواب ماست از مجمع

قال الفقیه

نوشته ام غزلے طعنه زن درین مجمع ‌ ‌ که هر قرعه بزند بر سرِ تو هر مصرع
ترا که شپره چشمے کجا خبر باشد ‌ ‌ که رای مهرِ جهانتاب هست و دل مطلع
تو روبهی چه کنے با مقلدانِ شیرے ‌ ‌ که شیر گیر بود هر غزال این مرتع
ترا چه بهره ز علمِ سُنَن بودی ای ‌ ‌ تمام سعے تو لا حاصل ست و لاینفع
بروے فهمِ تو ظلمت حجابِ اکبر شد ‌ ‌ ترا گمان که عروسیست در تهِ مقنع
بعجز کوششِ چو عاجز نجاه و مال مناز ‌ ‌ عروسِ دولت تو رو نهفت در برقع

قال السفیه

بسنت گشتم از هر کار فارغ ‌ ‌ بگلگشتِ چمن از خار فارغ
سرت گردم که کیشِ حجتِ تو ‌ ‌ مقلد گشت از اغیار فارغ
بشوقِ شاهدِ سنت نخسپم ‌ ‌ نباشد مردِ شب بیدار فارغ
بذکرِ سنتم از رای غافل ‌ ‌ بکارِ یار م از ذکار فارغ
مرا شک نیست در ادضاغ نواب ‌ ‌ که یک دم نیست از آثار فارغ

قال الفقیه

چرا ننشینے از پیکار فارغ ‌ ‌ ز طعن و طنز خود را دار فارغ
بطعنِ اهلِ دین داری سروکار ‌ ‌ زمانے نیستی زین کار فارغ
فنونِ جهل آموزنے دریغا ‌ ‌ ز علمِ دین شدے یکبار فارغ

مکافاتِ عمل یابی سرانجام
مباش از کارِ ناهنجار فارغ

بکیدِ نفس و شیطان خو گرفتی
نشستی در صفِ اغیار فارغ

حذر کن از دلِ پرسوزِ عاجز
مباش از آهِ آتشبار فارغ

قال السفیه

عمرِ یارانِ زمان شد در پیِ آرا تلف
قُل لهم اَن ینتهوا یُغفر لهم ما قد سلف

جرعهٔ کز ساغرِ اهلِ سخن ریزد بجای
خاکِ آن بر خونِ اربابِ خرد دارد شرف

نکتهٔ سنت مجو از خاطرِ تقلیدیان
گوهرِ آثار را جانهاے پاک آمد صدف

عشوهٔ سنت ز ساقی دل برد از اختیار
گر به بزمِ راے گیران هم شود ساغر بکف

غمزهٔ خونریزِ آرا سیفِ لا مأمن کشد
لعلِ جان بخشِ سخن گوید نوید لا تخف

کے گرفتارِ بتانِ راے این و آن شود
هر که چون نواب شد تیرِ ملامت را هدف

قال الفقیه

این صدا آمد بگوشم از درِ حق بی تشغف
مرحبا عبدی تعال اهلاً و سهلاً لا تخف

خلعتِ لطف و عطا هست آنچه کرد ادم رحمت
تحفهٔ عجز و نیاز ست آنچه من بردم بکف

جمع آرا از یمین و اهلِ تقوے از یسار
جانِ پاکان یکطرف خیلِ ملائک یکطرف

ناگهان دیدم گروهی پاے در زنجیر و بند
جمله چون زنجیر نالان سینه پر از تاب و تف

گفتم این مشتِ گرفتاران همانا کیستند
شد ندا کازادگانِ بندِ تقلید از سلف

گفتم آخر چیست تدبیرِ خلاص الهام شد
توبه از کردار کز وی عمرشان گشته تلف

برخلافِ راهِ اسلافِ خود این ره پیروی
در جهان یا رب مبادا چون تو پورِ ناخلف

این حکایت بر تو عاجز خواند و بشنو هوشدار
تا ازین خواری رها گردی دهم یابی شرف

قال السفیه

خوشا تمسکِ سنت بطرزِ اہلِ طریق　زہے نصیبِ منِ بندہ جبّذا توفیق
طریقِ پُر خطرِ دین و کاروانِ قیاس　حدیث بدرقہ خواہیم اندرین تعویق
بجز شناختنِ رائے کامل و ناقص　دگرچہ سود مقلد ترا ز فکرِ عمیق
بپاسِ خاطرِ تقلید سے زحق گزرم　کہ در خزینۂ اندیشہ نیست جز تحقیق
بہ محفلے کہ ز تالیفِ من رود حرفے　ندا کنند ز ہر سو تعالٰی یا صدیق

قال الفقیه

میانِ چار جہت ہست بس چہار طریق　کہ ہر یکے بحقیقت بود رہِ تحقیق
براستی کہ رہِ راست راستان رفتند　تو خود ز کجروی خود فتادہ در تعویق
بود تمسکِ اہلِ خرد بعلمِ سُنن　وگرنہ چون تو شدندے بہ بحرِ جہل غریق
بہ نسبتِ فقہا طعنہ زن شدے از جہل　ہزار حیف کہ محروم ماندے از تحقیق
چو نا خداست خدا نیست غم ترا عاجز　ہوا مخالف و باشد اگرچہ بحر عمیق

قال السفیه

مرد آن بود کہ در پئے ایمان شود ہلاک　از رشکِ بلبلے کہ ببستان شود ہلاک
گردم فدای ہمتِ مردانۂ کسے　کاندر تلاشِ سنتِ جانان شود ہلاک
دارم بکنجِ اقفیہ رشک از کسے کہ او　در جلوہ گاہِ حضرتِ قرآن شود ہلاک
نازم کہ من بکشتیِ سنت نشستہ ام　مردِ خلافِ سنّہ بطوفان شود ہلاک
نواب دست زن بسنن بگذر از خرد　ہرگز مباد چون تو بہ عصیان شود ہلاک

قال الفقیه

مرد آن بود کہ در رہِ ایمان شود ہلاک　صفہا زند بخاک و بمیدان شود ہلاک

دریای بی کنار بود دین فقیه نوح — بی نوح قوم جمله بطوفان شود هلاک
تقلید ناگزیده عزیزی که جان دهد — نادیده ملک مصر بزندان شود هلاک
بیراهه چونکه زورق خود راند مدعی — ترسم ز موج لطمهٔ عمان شود هلاک
بی رهبری عقل چسان پی بری بدین — چون تو کسی بباد عصیان شود هلاک
عاجز تو بهره گیر شو از چشمه سار عقل — بیعقل در سراب بیابان شود هلاک

قال السفیه

آمد اندیشهٔ سنت بطلبگاری دل — فرصتش باد که وا ردسر غمخواری دل
ترک تقلید بگو نصرت سنت فرما — آن می آشام کز و سر زده هشیاری دل
یک طرف سنت رخشنده دگر سو بدعت — طرف نور یقین نیست سیه کاری دل
عالمی گشت گرفتار هوای تقلید — کو طبیبی که کند چارهٔ بیماری دل
نه کتابی که درین غمکده مونس گردد — نه حدیثی که نشیند پی دلداری دل
چون ز غفلت سوی سنت نگرایم که مرا — میدهد دست بهم دولت بیداری دل
پای در کوچهٔ تقلید کسی می لرزد — بر در یار فتادم ز گرفتاری دل
نشوم شیفتهٔ دفتر ارباب قیاس — یک حدیث لب جان بخش و پرستاری دل
من کجا رای کجا شیوهٔ تقلید کجا — دل اگر و بست بمن من بوفاداری دل
غازه آمد برخ شاهد سنت نواب — بعد الحمد بکار آمده خونباری دل

قال الفقیه

جهل چون تیغ کشد از پی خونباری دل — جز خرد کیست که آید بمددگاری دل
طبع دلدار ز اجماع نگردد برهم — زلف او کی شود آشفته ز بسیاری دل
هر که دل بست به تقلید ز کونین برست — بود آزاد مقلد ز گرفتاری دل

سهل مشمار دل آزاری اهل تقلید
عرش لرزد همه بر خویشتن از زاری دل

بند تقلید گسستی و مقید بجو وی
کس گرفتار مباد اگرفتاری دل

من و تقلید امام و سنن و فقه و کتاب
تو و شو کانی و تلبیس و سیه کاری دل

نیست جز آن لب جان بخش و دم پاک فقیه
مرهم زخم نهان چارهٔ بیماری دل

اِنَّ فِیْهِمْ مَرَضًا زَادَهُمُ اللّٰهُ مَرَضًا
تو ازین قومی و شد خصم تو بیماری دل

ناز مفروش که باشد همه نقصان سودت
هیچ کارت نبود غیر زیان کاری دل

دل کجا راه کجا غیر مقلد ز کجا
تو و بیزاری دلها و طلبگاری دل

چه عجب عاجز اگر خصم تو بیدل باشد
که بیک لحظه نیاسوده ز خونخواری دل

قال السفیه

تا جانب حدیث نبی رو نهاده ایم
رای دریای خلق بیک سو نهاده ایم

هم جان بدان کتاب سماوی سپرده ایم
هم دل بران حدیث سمن بو نهاده ایم

ناموس چند سالهٔ تقلید نیک نام
در راه طیبه بشه دل جو نهاده ایم

ای دل بنقل کوش که ما نقد عقل را
با پارهٔ خزف بترازو نهاده ایم

پیش حدیث لعل لب یار دل نواز
هندی بپای رای زگیسو نهاده ایم

شاهیکه جز برو نتوان گشت روی خویش
سوی حریم محترم او نهاده ایم

از صندل خرد نفزاید بجز صداع
سر در خیال دوست بزانو نهاده ایم

چون بوی گل بعالم باقی سبک رویم
نواب رخت رای بیکسو نهاده ایم

قال الفقیه

دریا دراد سر بکه بزانو نهاده ایم
گوئی بروی سنگ دراو نهاده ایم

ما قبله سوی کعبهٔ دل راست کرده ایم
وز کعبه سوی قبلهٔ جان رو نهاده ایم

سنجیده ایم مرتبهٔ اہلِ رائے را
صد معدنِ گہر به ترازو نهاده ایم

سر از خیالِ سرو و صنوبر کشیده ایم
دل در ہواے آن قدِ دلجو نهاده ایم

دامِ فسون و مکر ز ره باز چین که ما
سر در خیالِ آن سرِ گیسو نهاده ایم

بار اندهِ فریب به مے ساقیا که ما
مینا ز کف بحسرتِ مینو نهاده ایم

مینوے ماست فقه و شرابِ طهور را
بار رختِ خود ز میکده یکسو نهاده ایم

عاجز بیانِ فرقهٔ اعدا ز کلکِ خویش
تیغے بزور و قوتِ بازو نهاده ایم

قال السنیه

منکه از رفعتِ سنت بفلک ساخته ام
پیشِ رائے تو نه ہرگز سپر انداخته ام

روی بر تافتن از من نه مسلمانی ہست
منکه ابروی سنن قبلهٔ خود ساخته ام

تکمهٔ چاکِ گریبانِ ندامت مپسند
آن سرے را که بیادِ سنن افراخته ام

نشوم شیفتهٔ بازیِ اربابِ قیاس
منکه دل را بحدیثِ نبوے باخته ام

بحمد الله که در دورهِ فسادِ تقلید
بصحاح و سننِ ثابته پرداخته ام

تیغِ سنت بکمر خنجرِ آثار بدست
بر سرِ لشکرِ اربابِ حنف تاخته ام

در گلستانِ روایت بتمنای حدیث
سرو آزاد ترا ہمنفسِ فاخته ام

حیله سرمایهٔ فتواے مقلد باشد
من و سنت که دران ساده دلی ساخته ام

بطفیلِ سننِ خیرِ بشر چون نواب
رایتِ فتح و ظفر برخرد افراخته ام

قال الفقیه

با مددگارے آرا به عدو تاخته ام
خنجر از را ز الف تیغ و علم ساخته ام

فوجِ آراسته یمین لشکرِ اجماع یسار
با چنین دبدبه بر بیخردان تاخته ام

ہر سنّیے را که درآویخته خون ریخته ام
ہر سرے را که سر افراخت بر انداخته ام

بُردہ اُم بُرد مکرّر بصحاحِ ستّہ ٭ مدعی ششد رازان شد کہ دوشش باختہ ام

میخورم بادہ بیادِ لبِ جان بخشِ حبیب ٭ دشمنان را ہمہ خون در جگر انداختہ ام

وصف آرا چمن آرای من آمد آرے ٭ ذکرِ ازرہ سنت ہمہ زمزمہ فاختہ ام

چہ زند حرف عدو در برِ من اے عاجز ٭ کز قلم در صفِ معنی علم افراختہ ام

قال السفیہ

چند برای کسان مائل و غافل باشم ٭ سنتم بس کہ ز طوفان لبِ ساحل باشم

عالم از جلوۂ آثار بمینو ماند ٭ من بیک دیدۂ پُر خون تبو مائل باشم

فتح بابے نشد از گردشِ آرا مارا ٭ بعد ازین گوشہ بر آواز و دل باشم

پسند آنکہ جدا از سبقِ سنت حق ٭ تختۂ مشقِ صد اندیشۂ باطل باشم

میکند بحثِ خرد خاطرِ نواب زبون ٭ از حدیثِ لبِ جان بخشِ تو سائل باشم

قال الفقیہ

من نیم آنکہ بافسونِ تو قائل باشم ٭ نہ ہم دل بتو سرتا قدم از دل باشم

جامہ ہر چند ز مصحف ہرت باشد لیک ٭ من نیم آنکہ بہ تلبیسِ تو مائل باشم

رسلے ور دیدۂ من مہر جہان آراہست ٭ میکنم کسبِ صفا تا بہ کامل باشم

جرس آخر بفغان گشت مقلد بدلم ٭ روز و شب بسکہ بدنبالۂ محمل باشم

بُردہ ام ناقۂ تقلید بسرمنزلِ دوست ٭ خود مرا چو تو چہ افتاد کہ در گل باشم

ہمچو عاجز بکف آرم گہر از بحرِ دین ٭ حیف باشد چو تو لب تشنہ بساحل باشم

قال السفیہ

سحر در شوقِ سنت چون نسیم از خویشتن رفتم ٭ دلِ خون گشتہ را جای کی زوم اندر چمن رفتم

مقلد تلخ گفتن تا بکی چندے زبان درکش ٭ کہ من از حرفِ شیرینِ نبی از خویشتن رفتم

مرا از بادۂ آر اگا ستے بیفزاید — من و جامِ سنن با ساقیِ بدعت شکن رفتم

چہ گرمی داشت با تقلید دیدم شیخِ مذہب را — صدای رای در گوشم رسید از انجمن رفتم

جگر صد زخم از تقلید و دل صد زخم از بدعت — باین داغِ جفا از پیشِ یارانِ وطن رفتم

زکامم میرسد از نکہتِ آرای ہندستان — بشوقِ بوی خاصی در گلستانِ یمن رفتم

بہارِ سنّتم بوئی دگر رنگے دگر دارد — بآرا خندہا کردم خرد را طعنہ زن رفتم

مزن تیرِ ملامتہا اگر من از پئے ایمان — متاعِ سنتی برکف چو صدیقِ حسن رفتم

قال الفقیہ

سحر چون در ہوای جلوۂ سرو و سمن رفتم — نقاب از روی رای افگندم و اندر چمن رفتم

برای سینہ کاوی از قلم چون تیشہ زن رفتم — بشبخونِ عقیقِ کانِ شوکان تا یمن رفتم

من و تو ہر دو پویانیم لیکن اینقدر فرق است — تو رفتی راہ شیخین و من ہمرہ اہلِ سنن رفتم

بہارِ تازۂ اجماع را نازم کہ ہر گامے — بسیرِ سنبل و نسرین و سرو و نسترن رفتم

ز حرفِ تلخ بیدینان نداقم تلخ بود اما — شنیدم تا حدیثِ شکرین شکر شکن رفتم

شدہ روشن سوادِ دودۂ لامذہبان از ز — ز رای خویش شمع افروز در ہر انجمن رفتم

مقلد مشربم کوہ و بیابان ہر چہ پیش آمد — رہِ تقلیدِ مجنون یا طریقِ کوہکن رفتم

درین صحرا کہ بسیار اند غولان رہ ای عاجز — رہِ تحقیق اگر خواہی بیا با ما کہ من رفتم

قال السفیہ

بیا کہ دفترِ اربابِ رای پارہ کنم — دگر بہ پیشِ تو راز دل آشکارہ کنم

من از خرابۂ تقلیدیان گریزانم — بشہرِ طیبہ روم زندگے دوبارہ کنم

کہ گفتگوی مرا جز حدیث خوان داند — سخن چہ دیدۂ خاموش از اشارہ کنم

ہزار نغمہ زنِ گلشنِ سنن باشم — زمینِ رای پرستے چرا اجارہ کنم

اگر و مے بزبانم حدیثِ راے رود — با آبِ طیبہ سنت سپس غرارہ کنم
نماند گر مے سنت بدوستان نواب — صلاح آنکہ ازین انجمن کنارہ کنم

قال الفقیہ

بیا کہ دلقِ ریاے تو پارہ پارہ کنم — ز چشمت انچہ نہان ست آشکارہ کنم
مدد ز صاحبِ شق القمر ہمے جویم — بیک اشارہ دلِ دشمنان دوپارہ کنم
بگو شمالِ بدان مشورت مناسب نیست — بامرِ خیر چہ حاجت کہ استخارہ کنم
چو احتساب مراہست کی روا باشد — کہ مے خورند حریفان و من نظارہ کنم
باہِ گرم کنم نرم سنگ را چون موم — ز سنگ سخت تر آمد دلت چہ چارہ کنم
چہ حاجت ست کہ در آتشِ سقر فگنند — علاجِ شرِ شریران بیک شرارہ کنم
فقیہ شہرم و ہم مفتیے زمان عاجز — مرا روا ست کہ منعِ شراب خوارہ کنم

قال الفقیہ

منکہ ہر صبح نسیمی زلین مے بویم — گل سنت کہ رسد نکہتِ او می جویم
بادہ از میکدۂ علمِ یاسے نخوردم — راہِ شوکانی علامہ بسر می پویم
رفت ور دلی وہم از خار و خسِ رای کسان — من درین گلشنِ سنت نہ عبث می رویم
خندۂ رای پرستان زجہانِ دگر ست — یادِ سنت کنم و وقتِ سحر می مویم
انیکہ ذب میکنم از سنتِ او رای ترا — شبنمی پاکم و گرد از رخ گل می شویم
نیست بے فائدہ تالیفِ من عمدیدہ — شاہدے دارم و صاحب نظری می جویم
یافت تعلیم ز علامۂ شوکان نواب — نو بنو بوے گل عطرِ یمن می بویم

قال الفقیہ

ہاچو طوطی ست زراے آینہ پیشِ رویم — انچہ استادِ ازل گفت ہمان می گویم

کر شده گوشِ تو از پنبهٔ غفلت ورنه — هست الحق همه حق آنچه که من می گویم
از نسیمِ سخنم غنچهٔ خاطر شده وا — نیستم همچو تو و تنگ چرا می مویم
یکقلم تا نگرد دفترِ تالیف ترا — شاعری نکته رسے داد گری می جویم
تو که با دستے گرد زره انگیزے — من که ابرِ کرم روے چمن می شویم
هست عاجز دل من بستهٔ تقریرِ فقیه — عاشقِ زلف و نه دل شیفتهٔ گیسویم

قال السفیه

بسوی طیبه ز دل خاستم بجان رفتم — اگر بروے زمینم بر آسمان رفتم
تو زیر سایهٔ آرا نشین و خوشدل باش — که من بسایهٔ پیغمبرِ زمان رفتم
سرورِ خاطرِ یاران رسالے تقلیدست — خوشم که من بهواے محدثان رفتم
هزار فتنهٔ نوبار دا ز سپهرِ خرد — بآستانِ سخن از پۓ امان رفتم
ترا بهارِ خیابانِ عقل ارزانے — که من بشوقِ سخن تا درِ جنان رفتم
بجرعهٔ که ز میخانهٔ سخن خوردم — ز بندِ پیری دل رستم و جوان رفتم
تو در خرابهٔ آرای این و آن بنشین — که من بکوے حدیثِ نبے دوان رفتم
شرابِ کوثرِ سنت ربود دل از راے — تو جمع باش که من از درِ مغان رفتم
بملکِ طیبه رسیدم بجستجوی حدیث — نسیم وار بگلگشتِ گلستان رفتم
مقلدانِ خرد را که دشمنِ سخن اند — بذو الفقارِ احادیث خون چکان رفتم
سوارِ یکهٔ میدانِ سنتم نواب — بگردِ من نرسد هیچکس چنان رفتم

قال الفقیه

براستے رهِ تقلیدِ راستان رفتم — ز آستانِ نبے تا بآسمان رفتم
بود ز فتنهٔ آخر زمان دلم ایمن — که در حمایتِ پیغمبرِ زمان رفتم

حدیثِ من بشنو دل شگفته باش که من | بوے گلبنِ بے سایه گل فشان رفتم
ترا ز کوی مغان موکشان بدر کردند | زراهِ دیرِ مغان من شوجنان رفتم
کرا مجال زنا بجزدان که سر بکشد | بدستِ تیغ دو سر بسکه سرفشان رفتم
چو نقشِ پای تو ماندی بجاکِ حیرتِ من | چو گرد در راه بدنبالِ کاروان رفتم
بفیضِ صحبتِ پیرِ مغان ہمے نازم | که پیر آمده بودم ولے جوان رفتم
عبور کردم از افلاک در رهِ تقلید | که ہمچو رستمِ دستان نہفت خوان رفتم
زنج روان نرسد کس بگردِ من عاجز | زبسکه راست تر از تیر از کمان رفتم

قال السفیه

تا در رهِ حدیثِ مبارک دویده ام | سر بر فلک ز ہمتِ والا کشیده ام
از جورِ راے تیره ندارم شکایتے | این گرگ را بقیمتِ یوسف خریده ام
گر از لباسِ رای معرا شدم چه باک | شادم که پا بدامنِ سنت کشیده ام
بہرِ سفر براے زیاراتِ انبیا | نصّے میانِ مصحف و سنت ندیده ام
آرے سفر بمسجدِ طیبه روا بود | این حرف از کتابِ بخاری گزیده ام
زنار راے باد مبارک باہل رای | من سبحه را ز دستِ ثریا کشیده ام
کے جلوهٔ خرد بنشاند ز پا مرا | عمرے گذشت در پیِ سنت دویده ام
گیرا نشد بکارِ خرد صحبت دلم | از گلشنِ حدیثِ نبوت دمیده ام
نواب جز حدیث مگو قصهٔ خرد | فتواے صد ہزار مقلد دریده ام

قال الفقیه

من رای را ز جمله خوبان گزیده ام | جنسِ عزیز بود که یوسف خریده ام
از بیج باره گشت دلِ خصم چون ترنج | گز روی رای بندِ نقاب کشیده ام

زنار بر میان بود و سبحه در کفت
در مصحف ست نص ولو انهم ببین
من جاء ک در حدیث هم آمد برای او
در باغ دین تو سبزهٔ بیگانه بودهٔ
سنت کجا و دامن فهم سنن کجا
عاجز ز رهبری فقیهان براه راست

در کار دین ز دست تو صد عقده دیده ام
زین نص بقتلِ تو خط رد کشیده ام
ای منکر حدیث همین نص شنیده ام
من زا بیار ری چمن آرا دمیده ام
انا بخلق دست و گریبانت دیده ام
در منزل رضای اسلاف رسیده ام

قال السفیه

نمیدانم به بیداری ست یا در خواب می بینم
با کسیر حدیثش یافتم آخر بحمد الله
چه حاجت باشدم افروختن شمع تقلیدی
باب سنت قدسی نشاندم سوزش باطن
بهر جا جلوهٔ تقلید در بزم خرد باشد
بداغ نامرادی سوز دلهای مقلد را
جهان جان او بر یک جرعهٔ تقلید لب تشنه

بلا گردان سنت بوده نواب می بینم
یقینی را که همچون کیمیا نایاب می بینم
که از عکس سنن عالم پر از مهتاب می بینم
دل خود ز آتش تقلیدیان در تاب می بینم
دل خود را برنگ برق پر بیتاب می بینم
ترا بر شیوهٔ مرضیهٔ اصحاب می بینم
من از جام سنن نواب را سیراب می بینم

١٥ [illegible] ولو انهم اذ ظلموا انفسهم جاؤک فاستغفروا الله واستغفر لهم الرسول لوجدوا الله [illegible] وقال ابن حجر [illegible] من الله تعالى [illegible] بعد الانتقال [illegible] الاستغفار [illegible] وفاته [illegible]

٤٢ قال رسول الله صلى الله عليه وسلم [illegible] من سنتي [illegible]

قال الفقیه

ز نور رای عالَم را بآب و تاب مے بینم — برآمد آفتاب اما ترا در خواب مے بینم

سواد هند هم آخر ز نور راے روشن شد — ہمانا در دلِ شب جلوهٔ مهتاب مے بینم

نه آبے در جگر دارے نه تابے در بصر امّا — دل و جان زاتشِ شکستہ آب و تاب مے بینم

گذشتن از محیطِ دین بمن از فقه آسان شد — بهر جامی نهم پا آب را پایاب مے بینم

به تقلیدِ سخے رفتند اصحاب سنے یکسر — ترا محروم از رسم و رہِ اصحاب مے بینم

قبولِ خاطر آمد گفتگوے عاجزِ مسکین — کلامِ مدعی مردودِ شیخ و شاب مے بینم

قال السفیه

من نه آنم که دگر روے بتقلید کنم — سنتے در رزم و دل زندهٔ جاوید کنم

نه پیامے ز حدیثے نه کلامے ز سنن — خانه در کوچهٔ یاران بچه امید کنم

مستِ الفت بسوے طیبه سنت رفتم — چند در مدرسه تقلیدِ صفا دید کنم

عاشقِ سنتم و دشمنِ اعداے حدیث — بهرِ رسوائیِ تو این همه تمهید کنم (بزرگان ۱۲)

چه کنم جلوهٔ تقلید پرستان نواب — برخِ شاهدِ سنت همه را دید کنم

قال الفقیه

هر کرامت ز سیحانه ز تقلید کنم — گرچه دل مرده بود زندهٔ جاوید کنم

نه خلوصے و نه اخلاص و نه صدقی نه صفا — با چنین خصلت و خو از تو چه امید کنم

خیز و بخرام در ایوانِ وجوبِ تقلید — بر تو واجب روشِ راهِ صفا دید کنم

بهرِ تفهیمِ بدان ست کلام تمهید — گوشمالے پس ازین با همه تهدید کنم

هستی از جلوهٔ حالاتِ بواطن محروم — من ترا محرمِ اسرارِ هو الحمید کنم

گشت از راے منورِ دلِ من ای عاجز — کسبِ نور از اثرِ پرتوِ خورشید کنم

قال السفیه

بیادِ چشمِ او دیوانه وش از انجمن رفتم — سرِ جامِ سخن گردیدم و از خویشتن رفتم

خرابی های بسیارست در بندِ خردمندان — گرفتم دامنِ سنت سلامت از فتن رفتم

نگردد علمِ سنت بی تلاشِ دردِ دل حاصل — برنگِ خامه گریان در دبستانِ یمن رفتم

اگر از سنتِ من خاطرت غمدیده میگردد — ترا تقلید ارزانی که من از انجمن رفتم

شنیدنهای عطر فتنه آرا خطا باشد — ز بوی نافهٔ سنت به بازارِ ختن رفتم

خرد هرگز ببزمِ سنیان باری نمی یابد — کشیدم ساغرِ سنت ز قیدِ ما و من رفتم

بصد شوقِ شهادت تیرِ سنت بر جگر خوردم — ز بیتابی بطوفِ خانهٔ ناوک فگن رفتم

نمیخواهم بیان راسے کیشانم وطن باشد — خجل از بوی گل بسیار بیزارست و من رفتم

دماغِ نازکم با صاف و دُردِ کس نمی سازد — بشوقِ جرعهٔ از جامِ صهبای سخن رفتم

رسیدم سوی هستی از عدم آشفتهٔ سنت — سپس از ماجرای من که پیش از آمدن رفتم

مرا نواب بیت العشرهٔ سنت بود آخر — چه شد امروز گر از رای در بیت الحزن رفتم

قال الفقیه

نرفتی راهِ دین ای مدعی زانسان که من رفتم — تو راهِ اهرمن رفتی و من راهِ سنن رفتم

نمودی ترکِ اجماع و رهِ تقلید نگرفتی — به تیره گمرهی گمراه و اماندی و من رفتم

بباغِ دهر وارستم ز نیشِ شوکِ شوکانی — گل و نسرین بدامن کرده بیرون زین چمن رفتم

کتاب و سنت و اجماع و رای اندر نظر دارم — براه دین بهنجارِ فقیهانِ زمن رفتم

ببوی نافهٔ گر خاکِ طیبه آرزو دارم — نه قصدِ چین نمودم نی بسوی ملکِ ختن رفتم

کلامِ من بود عاجز همه لعل و عقیق آری — بتاراجِ بدخشان و بیغای یمن رفتم

[illegible handwritten marginal note]

قال السفیه

وزید در چمنِ دین صبای شاهِ جهان — شگفت غنچهٔ سنت برای شاهِ جهان
ببرگ رای کسی این بهار کی باشد — گرفت رنگ ز سنت حنای شاه جهان
اگر بچشمِ حسد ذره پروران ندارد قدر — ز سنت آمده برگ و نوای شاه جهان
فدای جلوهٔ سنت بر آستانِ سنیے — زهی سلامتِ ذوقِ ادای شاه جهان
ره گریز ندارد ز سنتِ جانان — اسیرِ بندِ گرانِ وفای شاه جهان

گرفت تاجِ زر از مهر شبنم و نواب
همان ز پستیِ طالع گدای شاه جهان

دهد تجلیِ سنت لقای شاهِ جهان — هزار جانِ گرامی فدای شاهِ جهان
بگو برای پرستان نهند دل بر مرگ — که شد بلند ز سنت لوای شاه جهان
تتبعِ سُنَنِ مصطفیٰ بهر ساعت — فزود دولتِ ایمان برای شاه جهان
مریضِ دردِ خرد را که جان بلب دارد — بجز حدیث نباشد دوای شاه جهان
فگند تاره در رسمِ خرد پرستی را — زبانِ علم سراید ثنای شاه جهان
چسان حدیثِ پیمبر بدل نیاویزد — که نیست رای پرستی سزای شاه جهان
هزار مصطبهٔ رای برفگند از پا — نگاهِ خشم ز چشمِ جفای شاه جهان
ردای سنتِ سرور طفیلِ همتِ اوست — دراز باد خدایا بقای شاه جهان
مسلّم ست به نواب شاهیِ سنت — بزیرِ سایهٔ بالِ همای شاه جهان

قال الفقیه

مسلّم ست ترا از برای شاه جهان — مدیح و وصف و ثنا و دعای شاه جهان
کجا تجلیِ سنت کجا لقای رخش — مگر کنی تو خوشامد برای شاه جهان

بحقِ اهلیه زمینیان سخن ز نا اهلیست
باین صفت تو بناشی سزاے شاه جهان

مراچه کار تو از بهرِ جمعِ مال و منال
کنے تحمّلِ نازواداے شاه جهان

بدولتش برسے بر بلندی از پستی
روا بود که کنے جان فداے شاه جهان

بعینِ لطف و کرم سرفراز کرد ترا
بچشم سرمه کش از خاکِ پاے شاه جهان

ز خواریت برهاند و بعزّتت برساند
بود بذاتِ تو واجب ثناے شاه جهان

باین ریاست و جاه و حشم باین عزّت
بنود چون تو گدائے سزاے شاه جهان

سپهرِ سفله نواز آمده که ساخت ترا
انیس و محرمِ خلوت سراے شاه جهان

کتاب و سنت و فقه ست وِردِ ما هر آن
وظیفه‌ات شده هر دم ثناے شاه جهان

پناهِ ماست بظلِّ لواے حمد بحشر
پناهِ تو اگر آمد لواے شاه جهان

ولیکن اینهمه جاه و جلال و عزّ و حشم
بود ترا بجهان تا بقاے شاه جهان

من و سرِ من و خاکِ درِ شهِ شاهان صلعم
تو و سرِ تو و بالِ هماے شاه جهان

بنعتِ پاکِ نبی در غزل تو ای عاجز
ردیفِ شاهِ شهان کن بجای شاه جهان

کیم که شرح دهم وصف هاے شاه شهان
چو خود خدا شده مدحت سراے شاهِ شهان

عیان ز معنیِ لولاک شد که پیدا کرد
خدا زمین و زمان را براے شاهِ شهان

مسِ وجود زرد و قلبِ من عیار شود
بدستم آید اگر خاکِ پاے شاهِ شهان

بنیم جان چه برایم ز عهدهٔ ایثار
هزار جانِ مقدّس فداے شاهِ شهان

بعرصهٔ دو جهانم ز حادثات چه غم
چو سایبانِ سرم شد لواے شاهِ شهان

جهان و هر چه درو هست از جمال و کمال
کم از پشیزه بود در بهاے شاهِ شهان

بملک و مال زند پشتِ پا ز استغنا
کسیکه هست چو عاجز گداے شاهِ شهان

ع مراد از آنحضرت صلی الله علیه وسلم ۱۲

قال السفیه

بیا بمدرسهٔ دین و درس حدیث کن — ببند باب خرد و اتباع سنت کن
خرد وران سے پے تقلید گر کمر بندند — تو در طریق سنن کوش و ترک بدعت کن
شکار زاغ قیاس کسی سزاے تو نیست — براے صید ہماے حدیث ہمت کن
بسے بہ بزم خرد رفتی و زیان کردے — دمے بصحبت اہل حدیث رغبت کن
ببزم راے تقلیدیان مشو ہمدم — کتاب و سنت سرور گزین و خدمت کن
ز راے زندہ و مردہ چہ سود دست بہ ہر — گرت ز دست برآید بلاغ سنت کن
غبار راے با فلاک میرود نواب — نشان بآب سنن بر خدا حوالت کن

قال الفقیه

بیا بہ کعبۂ تقلید رو بطاعت کن — پس اقتدیت بہذا الامام نیت کن
کشاد کارت از اہل ریا بود مشکل — برو بخدمت ارباب راے و خدمت کن
کنے بخانۂ دین رخنہ چند چون موشان — حذر ز برہے این کہن عمارت کن
بسان زاغ و زغن چند میخورے مردار — شکار طائر معنی ببال ہمت کن
مکن تو غرہ بنواے سفاہت خود — بہ تخت راے نشین شاہے فقاہت کن
بہشت نقد اگر دارے آرزو عاجز — بیا بہ یثرب و از خاک ہند ہجرت کن

قال السفیه

حضرت فرقان من برد دل و جان من — برد دل و جان من حضرت فرقان من
این دل حیران من والہ نام سنن — والہ نام سنن این دل حیران من
یوسف کنعان من مصر ہدایت تراست — مصر ہدایت تراست یوسف کنعان من
شمع شبستان من سنت پر نور تست — سنت پر نور تست شمع شبستان من

نخبۂ ایمانِ من دست بسنت زدن … دست بسنت زدن نخبۂ ایمانِ من
روضۂ رضوانِ من بزمِ حدیثِ نبی … بزمِ حدیثِ نبی روضۂ رضوانِ من
والۂ فرقانِ من حضرتِ نوابِ من … حضرتِ نوابِ من والۂ فرقانِ من

قال الفقیه

آیتِ فرقانِ من دولتِ ایمانِ من … دولتِ ایمانِ من آیتِ فرقانِ من
قوّتِ دل وجانِ من هست حدیثِ رسول … هست حدیثِ رسول قوّتِ دل وجانِ من
دولتِ دینِ آنِ من دولتِ دنیا زِ تو … دولتِ دنیا زِ تو دولتِ دینِ آنِ من
حضرتِ نعمانِ من سالکِ راهِ سُنَن … سالکِ راهِ سُنَن حضرتِ نعمانِ من
قولِ فقیهانِ من منطقِ عاجز بود … منطقِ عاجز بود قولِ فقیهانِ من

قال السفیه

بهتر از سنت و قرآن چه توانذ بودن … خوشتر از قوّتِ ایمان چه توانذ بودن
گر فدای قدمِ شاهدِ سنت نشوم … شکر آنکس که دهد جان چه توانذ بودن
پیرِ میخانه چه خوش حرف بگوشم برِ دو … نیست گر مهرِ من ایمان چه توانذ بودن
گر محال ست نبرد توهوا دارِ حق … ثمرۂ این همه امکان چه توانذ بودن
لعلِ سنت بدر آرد دلِ ما جای قیاس … خزف آید اگر از کان چه توانذ بودن
دست رنج تو همان به که شود وقفِ حدیث … ورنه نوابِ چه و خان چه توانذ بودن

قال الفقیه

حالِ این طاعنِ پاکان چه توانذ بودن … غیر محرومی و خذلان چه توانذ بودن
بیخرد بیخبرست از خبرِ خیرِ رسل … بینوا را سرو سامان چه توانذ بودن
آنکه شد طالبِ دنیا ز خدا غافل ماند … حاصلش دولتِ ایمان چه توانذ بودن

دل بدنیا نہ ہر کہ بدین شد والہ — عاشقِ صورتِ بیجان چہ تواند بودن
خویش را گو بر عاجز بنمائے دیندار — پیشِ حق خبثِ تو پنہان چہ تواند بودن

قال السفیه

دلم شگفتہ ز تاثیرِ روزگارِ سنن — دوید رنگِ طرب بر رخ از بہارِ سنن
بسے بکشور آرائے این و آن گشتے — یکے بیا و تماشا بکن دیارِ سنن
بنفشۂ خطِ کلکم ازان بود سرسبز — کہ خوردہ آبِ حیاتی ز جویبارِ سنن
اگر ز شعلۂ طور این زمان نشان خواہی — بگیر بجلوہ گر یہائے گلعذارِ سنن
زبونِ جورِ بتانِ خرد نشد نواب — کہ یافت پرورشِ ناز در کنارِ سنن

قال الفقیه

گرفت از فقہا رونقے دیارِ سنن — ز فقہ راست نمود ہذ کار و بارِ سنن
شدہ ز کلک و زبان و بیانِ مجتہدان — عیان بگلشنِ دین شاخ و برگ و بارِ سنن
نسیمِ طیبِ محبت ز مدعے مطلب — کجا بشورہ زمین گل کند بہارِ سنن
عجب نباشد اگر رنگ بازی از حیرت — کہ رائے ماشدہ مشاطۂ عذارِ سنن
ز شرِ غیرِ مقلد مترس اے عاجز — کہ ہست حصنِ حصین بہر تو حصارِ سنن

قال السفیه

بالا بلند سنتِ آن سرو نازِ من — کوتہ نمود قصۂ رای درازِ من
من از حدیثِ دوست بہر کس طرف شوم — ہر چند پیش غیر شود فاش رازِ من
آبست سنتِ من و رای تو چون سراب — من با حقیقت آمدم اے با مجازِ من
بر خاطرِ زمانہ ز سنت گران شدم — غم نیست زانکہ یار بود کارسازِ من
تقلید رای شیوۂ اربابِ دین نبود — زین پس حدیثِ یار و ہزاران نیازِ من

از غصه پاک سوخت بگو حالِ دل صبا — با پادشاهِ طیبهٔ دشمن گدازِ من
نواب دیده که بآخر چه کرد راے — برباد داد شیوهٔ سوز و گدازِ من

قال الفقیه

اخلاص و صدق هست نماز و نیازِ من — ایزد بهر دو کون بود کارسازِ من
گو دورم از مدینه ز حالِ من گدا — کے بیخبر بود شهِ مسکین نوازِ من
شب را سحر بهجرِ تو تنها نکرده ام — شد شمع هم مقلّدِ سوز و گدازِ من
هر دم نفس ز سوزِ دلِ من خبر دهد — چون بوی گل نسیم کند فاش رازِ من
عاجز مرا بسایهٔ طوبے نیاز نیست — افگنده سایه بر سرِ من سرو نازِ من

قال السفیه

قسم بشاهِ رسالت قسم بشوکتِ او — که نیست در سرِ من جز هوای سنتِ او
شنو حدیثِ مقلد مبین بچشمِ خلاف — که رشتگار نگردے بجز محبتِ او
برای کس نکند میل دالِ سنت — برای خواجه بکوشیم و کار ملتِ او
ومی بجاقهٔ درسِ حدیثِ یار نشین — که عام مجلسیان ست فیضِ رحمتِ او
کجا بکاسهٔ رائے کسی فرود آید — دماغ بهره ربایانِ خوانِ سنتِ او
مدام خرقهٔ نواب رهنِ سنت باد — که از زمینِ حدیث ست خاکِ فطرتِ او

قال الفقیه

قسم بغیرِ خدا نیست در شریعتِ او — قسم بحق که تو رستی خلافِ سنتِ او

[illegible]

براهِ احمد و اندر طریقِ ملتِ او　　کسیکه گام زند آفرین بهمتِ او
ز ظلمتِ شبِ دیجورِ کفر چون ترسم　　چراغ بر سرِ ره داشته هدایتِ او
کند بعینِ عنایت براهلِ علم نظر　　باهل رای بود در روی رای رحمتِ او
متاعِ دولتِ دنیا قلیل هست و گیر　　خلیلِ حق شوی از اتّباعِ سنتِ او
بهمتِ فقها ناز میکند عاجز　　که چیده اند در آفاق خوانِ نعمتِ او

قال السفیه

بدعت کش سنت یار محدث فدای او　　صد آفرین ببازوی تیغ آزمای او
دارد حلاوتی عجبی سنتِ نبی　　دیگر مپرس از مزهٔ دلکشای او
من از حدیث یار کمندی بگردنم　　ترسم ز رای و حلقهٔ دامِ بلای او
خوب ست برد سنتِ او گر دلِ مرا　　این را نگاه داشته بودم برای او
یکبار هم بکار نیامد خرد مرا　　بهرِ کدام روز کنم التجای او
بُردم بسر حیات بسودای سنتش　　لطفی اگر بمن ننماید رضای او
بیداورای بر سرم از حد گذشته بود　　سنت برای خویش گزیدم بجای او
شادست پیر رای برین اجتهادِ خویش　　شادم که بازپُرس کنند از خطای او
نواب من فدای حدیثِ پیمبرم　　دارم امیدِ مغفرتی از دلای او

قال الفقیه

نعتِ نبی بکار ز من آید سزای او　　در مصحفِ مجید کند حق ثنای او
دارم سرِ مدینه دل از هند برکنم　　در دیده جای سرمه کشم خاک پای او
وارسته از زمانه و وارفتهٔ ز خویش　　دلدادهٔ فریفتهٔ دردلای او
جوی جنان بجوییم و جوییم عنایتش　　باغِ ارم نخواهم و خواهم رضای او

گویند زائرانِ جنابش بیک دگر
عاجز بصدق آمده مدحت سرای او

قال السفیه

شریکِ صحبتِ بزمِ خرد گزار مشو
درونِ باغِ شریعت گیاه وار مشو

مرا به بندِ فرنگِ خرد بلا تقصیر
اسیر داشته بد نامِ روزگار مشو

ترا که کوثرِ سنت کند مددگاری
سیاه مستِ مئے رای زینهار مشو

اسیرِ رای شدن صد بلا به پیش آرد
تو اندرین هوسِ خام پخته کار مشو

طفیلِ سنت اگر قدرِ خود فزون خواهی
فریدِ رای بهنگامِ اقتدار مشو

رسول روزِ قیامت شفیعِ تو گردد
برای پیروِ رای بیقرار مشو

تو خود بملکِ سنن تاجدارِ ملت باش
رهینِ منتِ نوابِ نامدار مشو

قال الفقیه

بمجلسِ فقها آی و برکنار مشو
قرار گیر درین جمع و بیقرار مشو

حکایتِ گل و بلبل شنیدنی باشد
ازین حدیقه برون موسمِ بهار مشو

کتاب و سنت از اجماع و رای حاصل کن
جدا به ششِ جهتِ دهر زین چهار مشو

هوای مدعی از عز و اقتدار آمد
تو در پئے هوسِ عز و اقتدار مشو

مثالِ لالهٔ نعمان بگلشنِ دین باش
چو شوکِ شوکتِ شوکان خلنده خار مشو

برین عجوزهٔ دنیا فریفته عاجز
مثالِ مدعی از حرص زینهار مشو

قال السفیه

صبحدم بر سرِ اربابِ سنن آمدهٔ
فرصتت باد که چون گل به چمن آمدهٔ

بر بیان برزدهٔ دامنِ ردِّ تقلید
گشت روشن که ز شوکانِ یمن آمدهٔ

غرضِ تست که گمراه کنی عالم را
لے خرد سند مگر غولِ زمن آمدهٔ

صد گرہ خورد سرِ زلفِ خرد از دمِ تو — اِیکہ با نافۂ سنت ز ختن آمدہ
جلوۂ تازہ گرفتہ ست ز سنت بہوپال — زان زمانیکہ تو صدیق حسن آمدہ

قال الفقیه

اِے صبا روح فزایندہ بہ تن آمدہ — مگر از کوے شہنشاہِ زمن آمدہ
وصفِ رخسار و قد و جسمِ لطیفش گوئی — چمن آرا ز گل و سرو و سمن آمدہ
غنچۂ خاطرِ من از نفسِ تو بشگفت — خیر مقدم کہ گشادِ دلِ من آمدہ
جان بقربانِ رہت باد کہ در پیشِ چو من — با دمِ عیسوے از طرفِ چمن آمدہ
شد مگر فتنہ و آشوب بپا در بہوپال — زان زمانیکہ تو فتّانِ زمن آمدہ
لافِ سنت چہ زنی سنتِ شارع دگر ست — تو کہ بر سنّتِ شہ کانِ یمن آمدہ
پیشتر از ہمہ عاجز بسے در منزل — پیرو پیشروِ فقہ و سنن آمدہ

قال السفیه

منع حدیثِ خیرِ بشر مے کند فقیہ — مسکین بنرد راہ بسرّ نفخت فیہ
روی حدیثِ یار زرخ پردہ بر فگند — اے وای ریشِ مجتہد و سبلتِ فقیہ
ناصح بطعنِ سنّیان حرف مے زند — یارب نگاہ داریم از شرِ این سفیہ
با یم و بحرِ سنتِ سرور کہ اندران — یا وے بنا یدم ز جگر تشنگانِ تیہ
نواب را بگو چہ سنت مقام ہست — بشرے کہ بذلک طوبیٰ لن ابریہ

قال الفقیه

تن زن بجا نشستے و مزن طعنہ بر فقیہ — غرقاب شد سفینۂ اشعارت ای سفیہ
ہر کس کشد بر آینہ خنجر بخود کشد — اے خیرہ سر طرف مشو از جہل با فقیہ
سرِّ خدا کہ عارفِ صادق بکس نگفت — واقف کجا شوے تو ز سرِّ نفخت فیہ

سر و قد می زجام حریفان بود حرام | این تفرقه سفیه شده فاش بر نبیه
چون عاجز انتحال مکن حرفی از کسان | باز آی زین روش مشو از گرهان تیه

قال السفیه

تا بتقلید بدگمان شده | شیخ سنت درین جهان شده
نکنی باک در خلاف حدیث | زانکه فی الحال فقه‌دان شده
باش یک جانب از حدیث و خرد | جهل باشد که درمیان شده
بین بین تو میخراشد دل | بچه تقریب آنچنان شده
پشت خم بوده به پیش خرد | در بهار سخن خزان شده
لب لعل حدیث می گوید | زنده عمر جاودان شده
صید دانش کنی بدام حدیث | چشم بد دور نوجوان شده
شکر شو کاینت بود واجب | یار دیگر حدیث خوان شده
چشم بر گله خرد مکنی | سنت یار را شبان شده
نگزیند بجز حدیث بت | دل نواب را ضمان شده

قال الفقیه

اینکه از علم نکته‌ران شده | سر منبر حدیث خوان شده
بدظنی نیک نیست اندر شرع | بر فقیه از چه بدگمان شده

سر پرخاش داری از سر جهل | نور دو طلعت جهان شده
بس کن این گفتهاے نازیبا | کز زیان کار از زبان شده
خویش را باختے درین سودا | فارغ از سود و از زیان شده
شهرهٔ شهر دین بود عاجز | گر بدستان تو داستان شده

قال ایضاً لسفیه

دیدم بسر زمین اود درسگاه زاده | طفلی دکان تازهٔ شیخی کشاده
بالاے تخت راسے مجرد نشسته | حرفے ز آیت و سنن دین نخوانده
دربارهٔ تعقّب از خویش بهترے | بر مسند مکابره گرم افتاده
هر دم برد حق کمر خویش بسته | رخت خرد ببزم تفقّه نهاده
بر فرق خود کلاه تجدّد شکسته | اما ز اهتمام سنن او فتاده
از طیبهٔ حدیث رخ دل گرفته | در خانهٔ خرد با دب ایستاده

[illegible]

از مهرِ سنتِ نبوی دل کشیده   خود را بچشمِ رای زنان جلوه داده
در اعتساف شیوهٔ آبا گزیده   در مرگ احتمالِ حیاتی نهاده
سرمستِ خوابِ غفلتِ لایعقلانه   چشمی بروی جلوهٔ بدعت کشاده
با اهلِ حق در آمده گرمِ مباحثه   در بندِ رای تیره بر باد داده
صهبای صاف کوثرِ سنت نشناخته   گر از مغانِ رای زِفرد خورده باده
زین نقشها که خامهٔ حق گو رقم نمود   آمد پسندِ حضرتِ دل روی ساده
نواب را برشتهٔ مهرِ خودش کشید   علامه یمن زیمین حنا نواده

قال الفقیه

دیدم ز دودمانِ حسد شعله زاده   از سرگشتی دکانِ شرارت کشاده
آن ضدِّ خیر سر زده از زاد و بوم شر   تقلیدِ نیک را همه بر باد داده
زان زاد و بوم نقشِ قبوح نشست آشکار   یعنی که از طرازِ فتوح ست ساده
بالای صدرِ جهلِ مرکب نشسته   از اوجِ علم و فضل بخاک اوفتاده
حرفی ز علمِ قافیه بی شک نخوانده   در تنگنای قافیه لنگ اوفتاده
با لفظِ خوانده قافیه نبود کشاده را   تا خوانده دکان جهالت کشاده
البته پیشم از پی اصلاح آمدی   زینسان گرفتی از قلمم استفاده
حرفی ز آیت و سُنن دین نخوانده   بالای تختِ رای مجرد ستاده
لیکن کجا رواست چنین قولِ ناروا   در شانِ آنکه شاهد دین جلوه داده
آری بشانِ قائلش این گفتنم رواست   اقوالِ اوست در حقِ او خود اعاده
بی دانشی و بیخودی غافل از خودی   دیوانهٔ پری زده مستِ باده
آوارهٔ طریقِ جهالت سپرده   گم گشته به تیهِ ضلالت فتاده

در بر ز مکر و زرق لباسے کشیدۂ — بر سر ز رنگ و ریو اساسے نہادۂ
خونخوارۂ ستیزہ گرے گرگ سیرتے — در پوستین شیر دلان اوفتادۂ
بیگانۂ ز خانہ بدر کردۂ خرد — بیرون در بحسرت و حرمان ستادۂ
غولان رہ براہبرے خود گزیدۂ — پاے طلب براہ مغیلان نہادۂ
عاجز نصیحت تو کجا گوش میکند — دانائی و ہنر ہمہ بر باد دادۂ

قال السفیه

تو رائے گیرے و غیر از ہوا نمیدانی — تفاوت از بت خود تا خدا نمیدانی
دلت چو سنگ اثر از سخن نمیگیرد — تو قدر طبع رسول آشنا نمیدانی
خبر نداشتہ از رائے کار خود کردم — تو راہ و رسم وفا و صفا نمیدانی
شراب خمکدۂ رائے خوردے و مستی — بہار گلشن سنت نما نمیدانی
بہر رائے بگوئی سخن نمیدانم — گذشت کار ز طفلے چرا نمیدانی
تو بر حدیث نبے رای راکنی تقدیم — بلای پرسش روز جزا نمیدانی
اثر گذاشتہ ثواب و برای شدے — عروج مرتبۂ مصطفیٰ نمیدانی

قال الفقیه

مسائل فقہا تا کجا نمیدانی — چو کور کردۂ آخر چرا نمیدانی
اگر ز رای رہ مصطفیٰ نمیدانی — ز شرک وحدت حق را جدا نمیدانی
ز ما گریختہ رفتے بہ پیش شوکانی — خدا گواہ کہ رسم وفا نمیدانی
نہ بر حدیث مقدم کنند رائے و قیاس — ز جہل مسلک اہل صفا نمیدانی
بہ بحر فقہ شنا کن کہ آبرو یابے — تو آب این در سنت نما نمیدانی
بیا بباغ تفقہ بہار او بنگر — لطافتے کہ درو ہست تا نمیدانی

بیا دو چون تو کسے خیره رای و لامذهب
امام را بسخن پیشوا میندانے

شدی بہ تیهِ ضلالت باین سبب حیران
کہ خضر بادیہ را رہنما میندانے

جدا مباش زاجماع و پیرو شان شو
چرا کہ طرز و طریقِ ہدائے میندانے

بیا بفقہ نظر کن کہ رو شنت گردد
اگر رموزِ کلامِ خدا میندانے

سفینهٔ علما جاے خود چو جا حز کن
غریق بحر شوے چون شنا میندانے

قال السفیه

ساقیا سنت پرستم یلّلے
از مئے توحید مستم یلّلے

راے دارد گرچه زلفِ پرشکن
خویشتن را خود شکستم یلّلے

در دلِ من جلوهٔ سنت نشست
از غمِ تقلید رستم یلّلے

پیشِ سنت گشت بدعت منفعل
بر خرد ہا شیشه بستم یلّلے

سبحهٔ یاران کم از زنار نیست
رشته را از ہم گسستم یلّلے

آشنائے بحرِ سنت شد دلم
دست را از رای شستم یلّلے

جرعهٔ میخانهٔ سنت کشم
مستِ صہباے الستم یلّلے

مستیِ سنت چنان مدہوش کرد
باتو ہم زانو نشستم یلّلے

نیستم نواب پرواے خرد
بندهٔ ایزد پرستم یلّلے

قال الفقیه

سرخوش از جامِ الستم یلّلے
حق ستایم حق پرستم یلّلے

ساقیم از بادهٔ راے منیر
ساغرے داده بدستم یلّلے

با خدا و با نبیؐ دل بسته ام
از غمِ کونین رستم یلّلے

دست و پایِ شیخِ نجدی بسته ام
نجدیان را سر شکستم یلّلے

بر سرِ وہابیان از فضلِ حق
فتح و نصرت داد و ستم یللّی

کردم ابتر دفترِ لامذہبی
کز مےِ تقلید مستم یللّی

خوانده ام لاحول واز تائیدِ حق
راه بر شیطان به بستم یللّی

ہمچو عاجز اندرین دیرِ فساد
از ہمه یک سو نشستم یللّی

قال السفیه

ہوسِ ماست حدیث از لبِ جانان مددی
مددای طالعِ صدیق حسن خان مددی

اندرین دور که بازارِ سخن خاموش ست
شورِ سنت مددے نعرهٔ ایمان مددی

حسرتِ گریه برادِ بارِ مقلّد باقے ست
ہمت نم در فرده ام دیدهٔ گریان مددی

اُنس بارای پرستان نتوانم درزید
وحشتِ دل طلبم چشمِ غزالان مددی

دلِ ما از قفسِ رای به تنگ آمده است
ہان فضای چمنِ سنتِ ماہان مددی

زمرهٔ رای درافتاد بارِ بابِ سخن
شیخِ سنت مددی قاضے شوکان مددی

پشتها خم شده از بارِ گرانِ تقلید
سنتِ خیرِ بشر حضرتِ قرآن مددی

گفت نوّاب غزل در صفتِ سنت تو
سرورِ دین صلهٔ قبلهٔ پاکان مددی

[illegible]

[illegible]

قال الفقیه

یارب از شرِ مخالف بفقیهان مددی — ایکه از نامِ تو دیوست گریزان مددی
دمِ لا مذهبیِ خویش زند دشمنِ دین — قدرتِ حق مددے قوتِ ایمان مددی
آتش افشان شده بر ما زِ غضب لامذهب — نارِ نمرود ز تو شد گل و ریحان مددی
سر بطغیان کشد این دشمنِ ایمان بر ما — کشتیِ نوح ز تو رست بطوفان مددی
مدعی خواست مدد از دگران من از تو — حضرتِ عزّ و جل ایزدِ منان مددی
هر زمان میرسد اندر صفِ اعدا عاجز — از خداوند باین بندهٔ فرمان مددی

قال السفیه

تو قدرِ سنتِ خیر البشر بمیدانے — که بودهٔ ز خرد در کفِ پریشانے
نه هر کسے ز خرد پروران لقب یابد — سزد بکلکِ محدث خطاب ترخانے
گذشتن از سخنِ یار سخت دشوارست — شعارِ راسے ز کف داده ام آسانے
بیا بمحفلِ دل زندگانِ علمِ حدیث — مشو مصاحبِ اَموات رای حیوانے
من ارادتِ سنت که نور افزاید — ترا ز دفترِ آراست ظلمت جانے
بروزِ حشر بود حجتِ مؤجّه ما — حدیثِ پاکِ رسول و کتابِ یزدانے
بسے ایمه بعالم گذشته اند امّا — یکی نخواست بجاهِ امام ربانے
اگر سلامتِ دینِ خود از خرد خواهی — بخوان صحیفهٔ علمِ جنابِ شوکانے
بسلکِ آلِ رسول ست منسلک تو اب — بود عداوتِ او کارِ ناسلمانے

قال الفقیه

چو رای نیست ترا علم را نمیدانے — چو علم نیست ترا جاهلے و ناداںے
مباش در سرِ تعمیرِ قصرِ جاه و حشم — که این بنا نهد انجام رو بویرانے

گدای درگہِ جانان بہ نیم جو نخرد — بہادُری دامیرے وشاہے وخانے
فزون طلب مشو از حرص بر بساطِ جہان — بخور رہرانچہ دہد میزبان کہ مہمانے
ز تخت رفت فریدون گذاشت مسند جم — ہمیشہ صدر نشین در جہان نہ ماندے
بقولِ پاکِ نبی سجن آمدہ دنیا — مباش غرہ وخودرا شناس زندانے
کن اختیار چو عاجز طریقِ فقہ وسنن — کہ مشکلاتِ تو زان حل شود بآسانے

قال السفیہ

ای زنگ کش قیاس نعمت دگرست — مغرور نفقہے حقیقت دگرست
خلدے کہ بگوہرِ خرد آرایند — مجموعۂ آزِ تست جنت دگرست

قال الفقیہ

در مذہبم آثارِ محبت دگرست — طرزِ دگر و شعار وملت دگرست
دنیا دارے ودم ز سنت چہ زنے — حاشا کہ طریقِ اہلِ سنت دگرست

قال السفیہ

ای رائے تو بیخبر ز اسرار نفوس — تا کے سخن از ارسطو وجالینوس
آنرا کہ خرد مادہ فاسد کردہ — مصلح نہ بود جوارشِ بطلیموس

قال الفقیہ

گیرم کہ زنے دوال فی الحال بکوس — در مال ومنال گشتہ کیکاوس
فردا خالے کفت چو باشد از مال — نالے ز مآلِ کار دستِ افسوس

قال السفیہ

دلیلِ شرع بود چار چیز مے گویند — یکے کتابِ خدا و دگر حدیثِ رسول
سوم قیاس و چہارم وفاقِ مجتہدان — ولیک در نظرِ امتحانِ جملہ فضول

قیاسِ ما و شما در مراتبِ احکام
خصوص نزدِ تو صادم بحجت مقبول

بهیچ چیز نماند که فضلهٔ رای ست
کسش قبول ندارد بجز ظلوم وجهول

وجودِ هیئتِ اجماع خود بسے مشکل
با حتجاج بیرزد بپیشِ اہل نقول

قیاس فاسد و اجماع بے اثر آمد
بجز دو نوع نخستین بنا شد اصل اصول

قال الفقیہ

کتاب و سنت و اجماع و ہم قیاس این چار
بحکمِ شرع در اسلام ہست اصلِ اصول

باحتجاج ہمین قول قولِ با اثر ست
ولیک نے اثر افتاد قولت ای مخذول

کسیکه گشت مقلد براین چہار طریق
بحضرتِ صمدی شد عبادتش مقبول

تو سر کشتے بجہالت ز رای و از اجماع
روا بود که ترا خوانده ام ظلوم وجہول

اگر بدیدهٔ انصاف بنگرے دانے
که رونق از فقہا یافت دینِ پاک رسول

بامرونہیِ فقیہان بنہ سرِ تسلیم
مطیع باش زبان بر مکش برد و قبول

قال السفیہ

در سینه ز مہر سلے داغے داریم
در کوی حدیث او سراغی داریم

ہر قوم براسے خود دلیلے دارد
ما نیز بدست خود چراغی داریم

قال الفقیہ

در کف ز رحیق راسے ایاغی داریم
روشن بره ہُدے چراغی داریم

نے خوف ز ظلمات نه بیم از رہزن
صد شکر کزانہمه فراغی داریم

قال السفیہ

اول ره کوے طیبه پیدا کردم
پس نشهٔ عشق را دوبالا کردم

یک عمر بهوی سنتش ہمچو نفس
بیرون ز درون چه جستجو ہا کردم

قال الفقیه

پیشِ فقها که از ادب جا کردم — اِخلاص بدل باهمه پیدا کردم
وقت ست که فکرِ خود کند لا مذهب — کامروز من اندیشهٔ فردا کردم

قال السفیه

نهادِ اهل حدیث ست اتباعِ سنن — صبا سے زای ینابد گذر درین گلشن
کجاست صاحب تقلید گو بیا و ببین — بهارِ این چمن و خار زار رای زمن

قال الفقیه

نه آگهے ز کتاب و نه واقفے ز سنن — خبر نداری از اجماع و رای ای کودن
مخالفت بگذار و خلوص کن حاصل — حقیقتِ همه یک یک بپرس از من

قال السفیه

فرداست که گیرند حساب از من و تو — ناطق بعمل شود کتاب از من و تو
تقلیدکسان سُود نه بخشد آنجا — پرسند ز سنت و کتاب از من و تو

قال الفقیه

اینجمله سوال و این جواب از من و تو — افزون شده از حد و حساب از من و تو
اجماع و قیاسِ اهل دین خاص از من — باقی همه سنت و کتاب از من و تو

قال السفیه

صدیق حسن بلاست سر مستیِ تو — خود نیست برابر بست با هستیِ تو
بے نقدِ عمل کس نفروشد جنت — هیهات هیهات از تهیدستیِ تو

قال الفقیه

دنیا شده سرمایهٔ بدمستیِ تو — هشدار که نیست هست این هستیِ تو

باخود نبرے ز نقدِ دینار درمے　　افسوس افسوس بر تہیدستے تو

قال السفیه

ہرچند گنہ کنم بگاہ و بے گاہ　　نومید ز رحمتش نباشم واللہ
گر ہست نجاتِ عاملے از رہِ عدل　　بخشیدہ شوم بفضل انشاء اللہ

قال الفقیه

صد شکر باہلِ صدق بُردیم پناہ　　از پست و بلندِ راہ گشتیم آگاہ
تقلید بہ تحقیق رسانید مرا　　چون غیر مقلد نشدم من گمراہ

قال السفیه

در جملہ ملل افضلِ ملت بہتر　　یعنے کہ طریق اہل سنت بہتر
زان جملہ صحابۂ حدیث نبوی　　در سنتیان باہمہ قلت بہتر

قال الفقیه

از دولت تو ملکِ قناعت بہتر　　وز مال و منال و جاہ و حشمت بہتر
صد مرتبہ یک نانِ جوینِ قانع　　از مائدہ و ز خوانِ نعمت بہتر

ایضاً

راحت کہ ز زن بود مِحَن بہتر ازو　　خلعت کہ ز زن رسد کفن بہتر ازو
آن مرد کہ بر دولت زن مے نازد　　واللہ کہ صد مرتبہ زن بہتر ازو

قال السفیه

خوش آن زمان کہ دگر با صدای اشوقاہ　　دلم گشتہ لطوافِ حریم بیتُ اللہ
روم بزمزم و اندوہِ معصیت شویم　　دلم بلمعۂ مہر و جبین بجلوۂ ماہ
سحر ز خواب برآیم بعالم شوقے　　حریم پیش و حجر روبرو حرم نگاہ

وگر بخواب روم نورِ کعبه را بینم ‌ ‌ ‌ چراغِ شامِ غریبانِ خویش خاطرخواه
حریمِ کعبه و انبوهِ خلق و سنگِ درش ‌ ‌ ‌ من و مرا دلِ پُر آرزو و نامه سیاه
چو از حوادثِ گیتی نجات حاصل نیست ‌ ‌ ‌ خوش ست گر بگریزم بحضرتِ الله
چه حضرتی که فرو ماندگانِ وادیِ عشق ‌ ‌ ‌ امیدگاه ندارند غیرِ آن درگاه
دران حریم که صیدِ حلال نتوان کشت ‌ ‌ ‌ مرا چگونه پسندد بدستِ فتنه تباه
نیارم آنکه طوافِ حرم بپا سازم ‌ ‌ ‌ قدم ز دیده و آن خاکِ آستان زِ کلاه
دران مقام که انوارِ ذات در نظرست ‌ ‌ ‌ روم بوجد و بیندازم از نشاط کلاه
هوای شهرِ رسولِ خدا دلم پر بود ‌ ‌ ‌ کجاست قائدِ توفیق تا شود همراه
کشان کشان ببرد از دیارِ هند مرا ‌ ‌ ‌ سوِ مدینه که خوش مهجرست طابَ ثَراه
حرمِ کعبه جواب و نعیمِ مهر قباب ‌ ‌ ‌ باهلِ درد مآب و رسولِ آنگاه
سفر کنیم بدان آرزو که نتوان گفت ‌ ‌ ‌ هجومِ شوق بدل حُسنِ خاتمت همراه
همیشه شیوه گذارم ز نصرتِ سنت ‌ ‌ ‌ بسی بتازی و کم پارسی و ریخته گاه
مدام پیشه بود ردِّ محدثات مرا ‌ ‌ ‌ خدا گواه و دلِ حق پسندِ من آگاه
بجز کتابِ خدا و بجز حدیثِ رسول ‌ ‌ ‌ نبوده است مرا در دو کون پشت و پناه
بلاے راے فقیهان و ژاژِ منطقیان ‌ ‌ ‌ ز شاهراهِ حقیقت برآورد گمراه
بجز خرابے و حیرانے و پریشانے ‌ ‌ ‌ نتیجه هیچ ندارد بجز بدِ والاجاه
امیر ملک بهادر که تابعِ اثرست ‌ ‌ ‌ بجز حدیث ندارد وظیفه شام و پگاه
باین و آن نشوم مقتدی به بحثِ وے ‌ ‌ ‌ ازین و آن نکنم پیروی به رای تباه
خدای را سخنِ عمرو زید گوش مکن ‌ ‌ ‌ حدیث گوی و ز قرآن شنو سخن کوتاه
تفنُّن ست که با هر کسے همین سازم ‌ ‌ ‌ تو خواه دانیش از اختیار یا اکراه

قدم بجوی کسی میسرود که لاغیرهٔ — دلم بسوی کسی می کشد که لیس سواه
هزار حیف نیامد ز دست من کاری — که رحیل فراز آمد عمر شد کوتاه
بقول خلق منم کامگار و گزینی — بنا بر آنکه افتاد و اصل برافواه
سعادتی که بدان فخر می توان کردن — نجات آخرت است و مراتب دلخواه
مبین بظاهر من گر تو ناظری ناظر — بجز ز باطن من گر تو آگهی آگاه
روم بجنب خدا و رسول و یارانش — شنیده ام که شود دوست دوست را همراه
برب کعبه که در عمر خویش معبودی — بجز خدا نه پذیرفته ام خدمت گواه
امید هست دم مرگ از لب نواب — برآید اشهد ان لا اله الا الله

قال الفقیه

خوشا دمی که مرا شوق دل شود همراه — ز همت رخت به بندم بسوی بیت الله
بجای بدرقه ام بس بود حدیث نبی — بجای توشه حمائل کنم کلام الله
سزد که پای ز سر گرد اندرین وادی — چو آفتاب شوم ره نورد شام و پگاه
بعید نیست که با جذب شوق و پای طلب — دوم بشوکت جولان برنگ پای نگاه
حرامیان ره دین ز بس بتاراج اند — بدرگه حرم آیم دوان برای پناه
ز صبح تا سر شام و ز شام تا بسحر — کنم طواف حرم گه چو مهر گاه چو ماه
ز جوش مستی لبیک و نغمهٔ تسبیح — بیفگنم بهوا از سر نشاط کلاه
بآب چشمهٔ زمزم سفید می سازم — چه غم که نامهٔ من یکقلم شده است سیاه
بسنگ اسود رخسار زرد می مالم — بدان تمنا که بر روی کهربا پرکاه
کنم ز صدق و صفا سعی در صفا مروه — شود نصیب نشکند و شیم ز کوه گناه
لب از حلاوت لبیک کامیاب شود — زبان بکام رسد از ادای حمد اله

چو فارغ از همه ارکانِ حج کعبه شوم
سوی مدینه کشم محملم ز بیتُ الله

ستاره زا زمینم چو آسمانِ برین
حریم آن حرم محترم ز نقشِ جباه

چو سجده گاه من آن خاکِ آستان گردد
ز رشکِ جبههٔ من داغ می شود رُخِ ماه

دران مکانِ مقدس بصد نیاز و ادب
زبان به نعت کشایم که یا نبیَّ الله

تو شاهِ ملکِ جهانی و میرِ کون و مکان
ملائک آمده در موکبِ تو خیل و سپاه

عقیق هم شده بیرنگ و لعل هم بیقدر
حدیثِ لعلِ لبت تا فتاده در اَفواه

برم چو مهرِ تو زیرِ زمین شگفت مدان
گرم ز خاک دمد جای سبزه مهرگیاه

کشی چو محملِ قدرِ بلند و شوکتِ خویش
زند چو چرخِ برین جبرئیل صد خرگاه

بسوزِ هجرِ تو لب خشک و چشم تر دارم
همین بس است بر اثباتِ دعویم دو گواه

غلامِ خویشتنم خوان که افتخارِ منست
حضیضِ مرتبه دانم خطابِ والاجاه

بدامنِ کرم و لطفِ تو که هست دراز
چرا نه چنگ زنم نیست دستِ من کوتاه

چو خوانِ نعمتِ عامت بود وسیع و فراخ
چرا نه بهره برم از نعیمِ این درگاه

به بحرِ نعتِ تو کاندر محیطِ بی پایان
چسان مدیح سرا دست و پا زند شنّاه

ز هولِ روزِ قیامت چه خطر دارم
خدا غفور و رحیم است و تو شفاعت خواه

خدای را مددی کن که شد سفینهٔ من
ز تُندبادِ مخالف به بحرِ هند تباه

حدیثِ تست اگرچه شکرفشانِ دهان
نگاهدار عَسَل را ز تلخیِ اَفواه

ز رهنمونیِ کرد و مکایدِ اخوان
نگاهدار مرا تا نیفتم اندر چاه

ز شورِ فتنهٔ لامذهبانِ کج آهنگ
زبانِ من شده تلخی فشانِ ناله و آه

سمومِ زاغ کجا و شمیمِ باغ کجا
هوای نغمه کجا و کجا صفیرِ ز آه

چنانکه مردمِ دانا گریزد از جاهل
سزد ز صحبتِ این ناکسان مرا اکراه

جماعتی بفسون غُول راه دین بستم — مرا امان تو بده از طریقهٔ گمراه
بحکم ناطقِ فرقان بعالمِ امکان — کسیکه گشت مُطیعت فَقَد اَطاعَ الله
بعینِ لطف و عنایت که کیمیا اثرست — بحالِ عاجزِ مشتاق کن نگاهی گاه
امید هست که سازد بمرگ شیرین کام — بشهدِ اَشهَدُ اَن لا اِلٰهَ اِلّا الله

قال النوابُ المعزول فی مدح الرسول المقبول

اخترت بین اماکن الغبراء — دار الکرامة بقعة الزوراء
هل لی مکان فیه اطلب راحتی — من دُونها فی البرّ والدأماء
ما فضلها فوقَ المواضع کلّها — الا لِعَرفٍ فاحَ فی الارجاءِ
فقلبی یطیرا الی طیور مروجها — والی جوار ریاضها الغَنّاءِ
بابی بلاقعها التی فاقت علی — وادی المقدس مهبط الایحاءِ
ما لاحَ فی جوّ السماء بوارقُ — اِلّا واَوْرَی النار فی احشاء
کیفَ الوصولُ الی منازلِ طیبة — فیها لمفتقرٍ حصول رجاء
لوکان ادنی جذبة نبَوِیّة — لوصلت ثَمَّ باسرع الاناء
اِنّی عشقتُ علی اقامة طیبةٍ — فمتی افوز بجنّةِ الدنیاء
لیس البلوغُ بارضها فی قدرتی — شَتّانَ بین الهند والزّوراء
کیفَ الذی یرجو نزولَ ربوعها — یثوی بها فی بُهجةٍ وّرُواء
ان بات جسمی نازحًا عن ارضها — فالقلبُ فیها عمدة الوُکلاء
ولقد ثَمِلتُ بنفحةٍ اُنسِیّةٍ — من روضةٍ محفوفةٍ ببهاء
نفسی الفداء لتربة قدسیّة — فیها نبیٌّ خاتم الانبیاء
طوبیٰ لها من حیث حل بسوحها — نورٌ تجلّیٰ فوقَ سبع سماء
فازت بمعراج البراقع ذاتُه — للّهِ جذبة واهب الآلاءِ
وهنا بروبیة ربّه بلغ المُنیٰ — هذا العَمری اعظمُ النَعماء

لم يلق فى هذا الذهاب كآبةً	ولعاد فى أينٍ مع السّرّاء
واتى برضوانٍ وّغفران له	عُشّاقِ حضرتِه أُهَيل ولاء
ثَبَتَتْ نُبوتُه وآدم جَدُّنا	قد كان فى اسر الثرى والماء
او فى امارات النبوة آيَةٌ	اَغنى المصاقع نخبة العرباء
لم يخلُقِ اللهُ القدير عُديله	فى عزةٍ وفضيلةٍ وضياء
هو ركنُ بيتِ الله جلّ جلالهُ	وعمادُ هذى القبّة الخضراء
يكفيه فى وصف المكانة انّه	سببٌ لتخليق الثرى وسماء
نورٌ الهىٌ تجلّى رحمة	حتى انارَ حنادِسَ الغبراء
نبراسُ نادى الانبياء ونورهم	هادى حداة الليلة الظُلماء
ماوى الذى اضناه هَمُّ معيشةٍ	القاه صرفُ الدهر فى البأساء
اعلى برحمةٍ خصاصًا سافلًا	وافاده عزًّا على الاغناء
روّى صدى الخافقَيْن يمينه	فيها سخاوةُ ديمةٍ هطلاء
مجلى إله العرش عزّ مكانُه	متنزه عن وصمة الاكفاء
قد ابطل المِللَ السوابقَ دينُه	ان الضياء لمُبطلُ الظلماء
ماذا يقرب فى مديحك مادحٌ	عجز المُمادِح عن بيان ثناء
انت الذى اثنى عليك الله فى	سفر كريم كاشف الاشياء
قد كنت مشتاقا الى لقيانه	متقيدًا بسلاسل الاهواء
حتى لقيت جماله بين الكرى	وظفرت بالنبراس فى الظلماء
ومثلت مبتهلا لدَيه وراجيا	نيل العناية عمدة السراء
نظرَ الكريم الى الفقير عطوفة	نظرُ العطوفة شيمةُ الكرماء
وحيا المؤمل ههنا رُمّانةً	ثنتان فى التعداد والاحصاء
فجعلت اجمع رحمة من نظره	وطفقت اقطف وردة النَعماء
ووجدت تعبيرًا لهذا كاملا	نيل المُنى من طابة وحِراء
وجلستُ فى كمد عريض مزنوى	متضرمًا بلواعج الوعثاء
ياليتنى الفيت يومًا بُلغةً	ورحلتُ نحو الحضرة العلياء

خرجتُ عن داري سريعا راجلا ... لو كان شئ في يدي الصفراء
ليس التعجب ان ظفرت برؤية ... بعد التمادي وانقطاع رجائي
فالصبُّ احيانا يُقرُّ عيونه ... نيل المنى من غادة الدّ هناء
والشوق للمشتاق هادٍ موصلٌ ... نحو الرجا بوسيلة الاهواء
والعشق للعشاق أسٍ حاذقٌ ... شافٍ لمراضٍ من الادواء
لاغرو ان المصطفى زورة كهفنا ... حقٌّ على الآباء للابناء
ياسيدي ياعُروتي ووسيلتي ... يا عُدّتي في شدة ورخاء
يامقصدي ياعروتي ووسيلتي ... وذريعتي يامرصدي مولائي
قد جئتُ سوحك ضارعا متضرعًا ... متأوهاً بتنفس الصعداء
شفّعتُ جاهك خائفا مترقبا ... مالي وراءك صارف الضرّاء
انت المُغيث برحمةٍ وكرامةٍ ... في غمةٍ وغموم اشلٍ وبلاء
ارحَمْ فقيرًا جاء بابك راجيًا ... انت القمين بحرمة الفقراء
احسن الى عبدٍ بحبك لائذ ... أوى اليك مخافة الاعداء
كن انت للمحزون جارًا راجنة ... من هذه البلوى وذي اللاواء
انجح مرامي ياكريم كرائم ... انت القدير على نفاذ رجائي
اخشى مدافع معشرٍ متجانفٍ ... همّوا بقتلي وانقطاع بقائي
مالي وراءك مستغاثٌ فارحمن ... يا رحمةً للعالمين بُكائي
لاينبغي ردّ العفات تغافلا ... شأن الكرام رعايةُ الغرباء
هذا الذي هو سائل مترقبٌ ... أنّى يجوز لنخبة العُظماء
يا ايها الشمس الرفيع مكانه ... ضاءت بنورك ساحة الثرّياء
المع عليّ عنايةً وعطوفةً ... وازحت دسّ مهجتي السوداء
ولك الشفاعة والمكانة في غدٍ ... ولانت أكرم معشر الشفعاء
ورجاء عبدك من جنابك سيدي ... نيل الشفاعة زبدة الآلاء
وعظيم رجوي ان تكون وسيلتي ... في عفو زلاتي بيوم جزاء
وسواك مالي في القيامة شافعٌ ... انت المخلّص لي من البأساء

لازال مدحك باقياً بين الورى … من عبدك المصروف فى الاطراء
اهدى اليك الهنا متواتراً … درر الصلوة الزهرة الغرّاء
والى معاشر صحبك العالين و … الآل الكرام السادة الكبراء
ما اهتزّت الارواح من نفس الصبا … وتنفّس الاصباح بالاضواء

قال آزاد البلجرامى فى نعت النبى التهامى

لمحت إلىّ بعينها الكحلاء … فمرضت طول العمر بالسوداء
ولقد ثملت بلحظة سمحت بها … من نرجس ريّان بالصهباء
وعلمت أراء العليل صحيحة … لمّا رايت من العليل شفائى
أسرت قلوب العاشقين فطوّقت … أجيادها بعيونها النجلاء
ما للعواذل هل اطيق قطيعة … عن بانة هى اعرقت بحشائى
روحى لها ولع بذات ملاحة … روحى وريحانى بحشو رداء
ضاءت عند اثرها بنو رجبينها … فيهنّ حسن الليلة القمراء
والثغر فى فمها وميض كامن … يبدو واذا ابتسمت على الخضراء
أو لحوا ان يستقى من ريقتها … اوجوهر فى الحقّة الحمراء
ميساء خلقت الظباء وكيف لا … إنّ التسابق سنة الاكفاء
ولقد اتتنى ليّنا فحسبتها … ماء الحيوة يسيل فى الظلماء
قالت تبسّم ان اردت تعانقا … انت اللهيب فتنطفى بالماء
بات الفؤاد بصدغها متجرّعا … من سمّ تلك الحيّة السوداء
فاتيت بالقلب السليم مناديا … غوث الورى فى شدة ورخاء
برهان رب العالمين حبيبه … فى الامة الاميّة العرباء
هو نيّر اسنى الكواكب ساطع … ملأ الاهلّة كلّها بسناء
من معشر الانسان إلّا انه … انسان عين المجد والعلياء
شمس تجلّت غير ان مسيرها … فوق الطرائق ليلة الاسراء
يوم القتال من السيوف ظلاله … ويقوم فى العرصات تحت لواء

هو سابقٌ وظهوره متأخرٌ   كنتيجةِ الاشكال للعلماء
هُوَ خيرُ من وطئ التراب وخير من   صعد السماءَ وخيرةُ الشرفاء
غيثٌ اغاث الناسَ وابلُ كفه   وبروقه لمعت على الاعداء
طوقٌ تظلّل بالغمام وكفّه   آوى اليه غزالة الصحراء
نطق المسيحُ بمهده وبكفه   صُمُّ الحصى سبّحن كالاحياء
غرس النخيلَ فاثمرت من عامها   بعتاق مملوكٍ من الصلحاء
رجعت ذكاءُ الى القفاء بامره   وانشقّ صدر البدر بالايماء
بوجود دعوته العميمة في الورى   اذن الهدى للصخرة الصمّاء
قد كنتُ مشتاقاً الى عتباته   متضرماً بلواعج الصُعَداء
هاج البكاءُ الى منازل رحمة   مسقية بالديمة الهطلاء
مالاح من نحو الابارق بارقٌ   الا واذكى النارَ في احشائي
وجلستُ في كمد على بعد المدى   شتّان بين الهند والزوراء
لو كنتُ أخبر جيرتي وعشيرتي   لتزاحموا بيني وبين رجائي
فخرجت عنهم خائفاً مترقباً   شوقي أمامي والأُناس ورائي
لولا اعانة جذبة نبويّة   اصبحتُ في يدهم من الأسراء
شمّرتُ ذيلي والمطيةُ ارجلي   ارجُ النسيم معي من الرفقاء
ومشيتُ من غير المطية برهةً   مع ان جسمي ضامر الاعضاء
حتى لقيتُ من المهيمن نعمةً   موفورةً في البر والدأماء
وبلغت خير الارض ارض تهامةٍ   فرحاً بروية لَعلَعٍ وحِراء
بالبيت طفتُ وجئتُ زمزم والصفا   واتيتُ كلَّ مواطن الآلاء
ولقد رحلتُ الى المدينة عاجلاً   والشوق يهجم عند قرب لقاء
لوني تغيّر في مواظبة السُرى   حتى رأيتُ معالم الصفراء
لما استزاد من العقيق تعطّشي   حاولتُ بحراً اتسمّ في الارواء
فلثمتُ اعتابَ النبوة خاضعاً   وشممتُ عرف رياضها الخضراء
روحي الفداء لروضة قد سبّية   مملوءة بلطافةٍ وصفاء

بلغ المشارقَ والمغاربَ ضوؤها ... تدنو اليها الشمس كالحرباء
ما احسن القبرَ الذی فی حُجرةٍ ... خیر البریة سید البطحاء
طوبیٰ لطیبة حیث ضمّ ضریحها ... جسماً تسلّم فوقَ سبع سماء
ولها شبابیکٌ باحسن صنعة ... صادت قلوباً مِنْ اهیل ولاء
هی فی جوانبها منافِذ رحمة ... اَوْ اَحْدَقَتْ بنواظر الغرفاء
یا مسجداً رحبَ المکان صلاتُه ... الف الصلوة لمعشر الحُنفاء
خیر المساجد والمقیم بجنبه ... خیر الخلائق اُسوۃُ الکملاء
اَعْظِمْ بمنبره الذی هو فوق ترَ ... عَةِ جنّةٍ حقاً بغیر مُراء
ما شان کرسیٍّ اُعِدّتْ تحته ... الجنة الفردوس للسُعداء
بَدَتِ القنادیل اللطاف وسقفهُ ... مثل السماء وشبهها الغراء
لا بل قلوب مضرم فیها اللظیٰ ... علقت هنا بسلاسِلِ الاهواء
فوقفت بین یدیه وقفة خائف ... نقد الندامة فی یدی الصفراء
نظر الحبیب الی الغریب عنایة ... نظر العنایة شیمة الکبراء
اصبحتُ بین جماله وکماله ... متلاشیاً کالظل فی الاضواء
یا سیدی یا عروتی ووسیلتی ... یا عُدّتی یا مقصدی مولائی
قد جئتُ بابک خاشعاً متضرعاً ... مالی وراءَکَ کاشف الضرّاء
ولک الوسیلةُ والفضیلةُ فی غدٍ ... ولانتَ اقدمُ معشرِ الشفعاء
ارجو واَمِلُ من جنابک سیدی ... شیئاً تناوَل جملة النعماء
کُنْ انت فی یوم تلوذ بک الوریٰ ... یا رحمة للعالمین جزاء
اَحْسِنْ اِلیٰ ضیفٍ ببابک واقف ... شانُ الکرام ضیافةُ الغرباء
باعُ البراعةِ عن ثنائک قاصر ... وجبینها متتابع الرُخَصاء
ماذا یقرّب فی ثنائک واصف ... اثنی علیک اللّٰه حقَّ ثناء
املیت فی هذا المرام مؤرخاً ... انا زُرتُ احمدَ اکرمَ الکرماء
صلی علیه وآله ربّ الوریٰ ... وعلی معاشر صحبه الرحماء
ما اهتزتِ الاغصانُ من نفس الصبا ... وتغنتِ الورقاءُ فی الغلباء

قصیدهٔ غرّا در فضل بلدهٔ مولد نبوی و مدح علامهٔ لکهنوی و قدح منکرین غبی

این خیالی می نماید یا نمایان هست خواب
کاین منم بر بام رفعت بعد چندین اضطراب

جبهه سایان اشک ریزان با دلِ پُر ترس و بیم
آمدم اینک بامید دعاے مستجاب

این منم بنهاده سر بر سنگِ ایوانِ حرم
یا مرا پاے طلب آمد بگنج بی حساب

حبذا سنگی که در وی کیمیاے آبروست
جبهه فرسایش بود شاه و گدا شیخ و شاب

بسکه می بیزد تجلی هر طرف بام و درش
می شود وقتِ تماشا خیره چشمِ آفتاب

وحش و طیر اندر حریمش فارغ از بیم و گزند
انس و جان در سایهٔ او ایمن از رنج و عذاب

آسمان در صحن بارش چار طاقی بیش نیست
کز شعاعِ مهر تابان باشدش کمتر طناب

اهل بدعت از حریمش دور چون ظلمت ز نور
اهلِ کفر از ساحتش در بیم چون دیو از شهاب

شیعیان را از نهیبِ دار و گیرش دل بدرد
نجدیان را از لهیبِ احتسابش دل کباب

آمد از هندوستان مردی ضلالت پیشهٔ
آنکه رازش شد عیان از نسخهٔ کشف الحجاب

نامِ او اندر دیارِ هند در هر مرز و بوم
آلِ او مانند آلِ شیخ نجدی بی حساب

شد خبر در مکه در هر کوچهٔ کز بوم هند
آمده است از بهرِ حجّ کعبه صعلوکی عجاب

کرده ترک اتباع اهل راے و اجتهاد
میرود سر در هوا چون خانه گم کرده غراب

راهِ حق جوید ز شوکانی و پورِ تیمیه
قولِ ایشان را بگوید انه فصل الخطاب

ای عجب رفته برون از زمرهٔ آزادگان
شد غلام پورِ تیمیه به راے ناصواب

هر که در چشمِ دلِ او خار شوکانی خلید
کی تواند کردن او فیضِ بصیرت اکتساب

حاکمِ مکه حسین بود داد بخشِ دین پناه
کز نهیبش زهرهٔ شیرِ فلک گردیده آب

کرده در دیوانش حاضر گفت آن دیوانه را
کی گرو برده بزشتی از خنافیص و کلاب

از چه رو برگشته از راهی که رفتند اهلِ دین … خلق را بنموده رخ از چشم حجاب
از خطابش لرزلرزان شد چو بید از تندباد … در جوابش از تحیّر شد چو خر اندر خلاب
عاقبت گفتا که کردم توبه از کردارِ خویش … زانکه دارد از کرم حق توبه را مفتوح باب
توبها کردم ز کردار و ز گفتار که داشت … مومنانِ هند را در اختلاف و اضطراب
تابعِ نعمان شدم در قول و فعل و اعتقاد … کردم از هرزه درائی با دلِ صاف اجتناب
آنچه گفتا پیشِ مردم کرد در تحریر جمع … تا به پیشِ منکران گفتن توان اینک کتاب
قهرمانِ شرع چون دید آنهمه گفتارِ او … گفت رَو اکنون بعذرِ توبه رَستی از عذاب
گشت از مکه برون زین حیله مردی پرفسون … سوی طیبه تا نماید خویش را از اهلِ صواب
برخلافِ مذهبِ خود گشت عامل از فریب … ورنه اهلِ مشربش زین سیر دارند اجتناب
هر که از شرعِ رسولُ الله رو برتافته … کی گذارد قسوتش کان شاه را بوسد جناب
الغرض بشتافت در رجعت ز طیبه سوی هند … شکلِ غول از اسمِ اعظم صورتِ دیو از شهاب
بسکه می ترسید از افشای رازِ خبثِ خویش … داشت روی خویش از اهلِ فراست در حجاب
لاجرم دیگر بسوے کعبهٔ حق رخ نکرد … شد بسوی هند با صد اضطراب و پیچ و تاب
شد خبر در هند کامد حاسے هندی نژاد … شستهٔ چرکِ اعتقادِ زشت را از هفت آب
ترکِ باطل کرده حق بگرفته و بی اشتباه … اِنَّهُ قَدْ فَازَ مَنْ قَدْ جَارَهُ ثُمَّ اَنَاب
زین سخن از پیروانش شور و غوغا شد بلند … کانچه می گویند مردم جمله ناورست و کذاب
شیخِ ما از رنگ مذهب گشت راسخ تر ز پیش … یا وه شستندش باب و بل بهفتاد آبِ ناب
گر بمکه رفت و باز آمد همان میدان که بود … شیخِ ما یکسان و یکرنگ ست در اوب و ذهاب
گر کند انکار این معنی بگو تا آورد … بار دیگر سوی مکه روی بی شرم و حجاب
ور بود عذرِ تهیدستی من اینک ضامنم … صرفِ او را تا بدهلی در ذهاب و در ایاب

چون رود در پرده آن ازکه داندش هم
الغرض این قوم را سرمایه نبود جز دروغ
در میانِ هند مشهوراند زین فرقه دو کس
آن یکی حالش شنیدی دیگری را گوش کن
بود در قنّوج مردے فاضلے پُرمایهٔ
راهِ سنت رفته حق بنموده راه جنتش
گر سخے سه پارهٔ آورد در بندِ نکاح
لیک اهلِ چوره می گویند کان زیبا جبین
(قریه قریب کالپی)
زان زنِ منکوره طفلے بوالعجب آمد پدید
تربیت بگرفت روزی چند در آغوشِ دهر
از تهیدستی دلش صدچاک همچون پیرهن
از نکاحِ بانوے دریاکفی صاحبدلی
شد بگردون از همان راهیکه آمد بر زمین
دولت دنیا چو دادش دست رخ از حق بتافت
مکه و هندوستان را گفت گاهی از حرب
گفت نعمان را که هرگز نیست ز اهل اجتهاد
گاه گفتا خویش را ما حامیِ دینیم و بس
محفلِ میلادِ احمد کان ز طاعات حق است
نائبانِ خویش را انگاشت در هر کشوری
خواست تا گردد بملک هند امام باشکوه

اهلِ هند و روم و شام و مصر و بلخ و فاریاب
راستی رخ تافت ز ایشان چون طهارت از کلاب
گر پی این قوم مرجع ذات شان ست و مآب
تا زداید از دلِ صاف تو زنگِ ارتیاب
در نسب می داشت با آلِ پیمبر انتساب
یافت از پروردگارِ خویشتن مزدِ ثواب
نفس را ایمن نمود از فتنهٔ عهدِ شباب
در نسب می داشت تنکیری بوجه اغتراب
هر که دیدی روی او گفت انّه شیء عجاب
بهر دنیای دنی هر روزه میبودش طلاب
بهرِ مردارے بهر سو رفت مانند غُراب
پاے او ناگه بگنج آمد درین دیرِ خراب
تا میان اهل دنیا گشت نوابش خطاب
کرد از دینِ حنیفی احتراز و اجتناب
نجد را گفتا که هست او دار طاعات و ثواب
پورِ تیمیه از و افضل بود بی ارتیاب
و ز رهِ تحقیق برگردیده جمله شیخ و شاب
کرد از وی منع این بیهوده بی شرم و حجاب
تا بچاهِ گمرهی انداخت خلقی بی حساب
پس شود سلطانِ این خطه برای ناصواب

بسکه بگشاده زبانِ طعنه بر اهلِ کمال — کرد پر از یاوه و بیهوده گوئیها کتاب
دیگر از احوالِ او کان جمله فسق است و فجور — بر زبانِ خویش ناوَردم ز بیمِ اغتیاب
عاقبت بگماشته بروی عزیزی ذو انتقام — فاضلی فطنت مآب و عالمی حکمت ایاب
حاجیِ بیتِ الٰهی با دلِ صاف اعتقاد — واقفِ اسرارِ سنت حافظِ فصل الخطاب
گر و شمعِ علم روشن همچو آبای کرام — یافته عزّ و معالی در مثالِ جد و باب
بندهٔ حلقه بگوشش صد چو پورِ تیمیه — رفته فرقِ فخرِ خدامش از آن سعی سحاب
قاضیِ شوکان به پیشِ آن گلِ باغِ حدیث — همچو آن خاری که خشک است و ندارد رنگ و آب
جملهٔ زَلّاتِ آن کز حصر و احصا بود بیش — اندکی را کرد املا در میانِ شیخ و شاب
تا همه دانند کان نوابِ قصرِ گمرهی — نیستش از علم بهره نی ز سنت نه از کتاب
بعد از آن غضبانِ رزیڈنٹی خدا بر وی گماشت — تا جلالش شد خیال و گشت آبِ او سراب
جرمِ او ثابت شده حکامِ پارلمنٹ را — حکمِ گورنمنٹ آمد رفت تمغا و خطاب
در دمی از خدمتِ سرکاریش معزول گشت — عهدهٔ نوابیش مسلوب شد با صد عتاب
آن امیر الملکیش شد محو چون حرفِ غلط — قصرِ والا جاهیش بشکست چون جسرِ حباب
بهرِ دنیای دنی دینِ او دو حیف آنهم نماند — تف بر این دنیای دون کان بود چون نقشی بر آب
این همه بود انتقام از سب و شتم و لعن و طعن — بر مطیعانِ امامِ اعظمِ عالی جناب
چون خدا خواهد که پردهٔ کس دَرَد در دو جهان — میلش اندر طعنهٔ پاکان بَرَد با عیب و عاب
منتِ ایزد که از حق کرد باطل را جدا — نورِ حق را پرتو افگن کرد همچون آفتاب
در ظهور آمد همیدون آنچه بود اندر بطون — منکشف گردید اکنون آنچه بود اندر حجاب

اِذْ بَدَتْ دُنْیاهُمَا بِالسُّوْءِ فِیْ دِیْنِ الْهُدٰی
لَیْسَ فِیْ عُقْبَاهُمَا حَظٌّ مِنْ اَعْمَالِ الثَّوَابِ

پس ازین قصیدهٔ غرّا حال منکر تحریر تو بنامه که اشتهارش حسب الحکم حضرت والی جاز در مطبعهٔ میری سلطانی واقع مکہ معظمہ بماه ذیحجہ سنہ ۱۳۰۲ہجری انطباع یافتہ در تمام اکناف عالم رسیده بر بهر کہ و مہ منکشف گردیده و اما وجہ انتقام منتقم حقیقی نسبت معزولی نواب مسلوب الخطاب همین بود که خصوصًا درین یوان دود رد تقلید و مقلدین هر دو نمود و عمومًا در هر کتاب خود همین هنجار بیجا جادهٔ نار وا پیمود چنانچه در صفحه ۳۵ و ۶۳ ترجمان وهابیہ مطبوعهٔ مطبع مفید عام آگره داد مذمت فقها داد و تهمت فتنه و فساد بر اهل تقلید نهاد و هو هذا پر ظاهر هی که سرچشمه سارے جهوٹے حیلوں اور مکروں کا اور کان تمام فریبوں اور دغا بازیوں کی علم رائے یعنی فقه هی اور مهاجال ان سب خرابیوں کا بول چال فقها اور مقلدین کی هے اور ساری خرابی اِلی هوئی اون ملاؤں کی هی جو دام تقلید مین گرفتار هین اور بدعت و شرک کے نشه مین سرشار غرض که اگر غور سے دیکھو اور خوب خیال کرو تو سارے عالم کا فساد اور تمام خرابیوں کی بنیاد یهی گروه هی جو اپنے آپکو کسی مذهب کا مقلد کهتا هی اور جن لوگوں نے غدر مین شر و فساد کیا اور حکام انگلشیہ سے برسر غناد هوئے وه سب مقلدان مذهب حنفی تھے انتهی کلامه بلفظه و حال آنکه قائلش خود ازین کذب و افترای نکوهیده و شتم ناپسندیده بموجب آیهٔ کریمه وَلَهُمْ عَذَابٌ اَلِیمٌ بِمَا کَانُوا یَکْذِبُونَ و حدیث شریف الصدق ینجی والکذب یهلک ولیس المؤمن بالطعان ولا باللعان سزای جزا دیده و بجزای سزا رسید یعنی از عهدهٔ نوابی ریاست دفعةً معزول گردیده فاعتبروا یا اولی الابصار و هٰذا جزاء الطعن واللعن فی حق الائمة الکبار و مقلدیهم من الفقهاء الاخیار والعلماء الابرار و عجب تر آنکه بر علمای کاملین که شعرگوئی دون مرتبهٔ ایشانست بطریق طعن ایراد نماید که بدون شعرگوئی کمال علمی حاصل نباشد حال آنکه خود در فن انشا و انشا کمالی ندارد بلکه اشعار دیگران را باندک تحریف در کلام خود در آرد غافل از ینکه اشاعت مال مسروقه دلیل بدنامی بر روی خود کشیدنست و اذاعت متاع دزدیده بساط رسوائی خویش فرچیدن

بانتحال سخن را مبر گرانسانی	که چون ثبوت شود دزد سان تجمل مانی
اگر کمال سخن مفت بر کسی می بود	دماغ سوخت چرا انوری و خاقانی

چنانچه مشتے نمونه از خرواری واندکی از بسیاری بجائه نشان اشعار مسروقه و مسروق عنها درین جدول ثبت نمائیم و پرده از روی حقیقتش برکشائیم که دیگر اشعارش همین دستور باشد و آنرا احتمال ثم اردو بر اصل دو

هذا الجدول کاشف الحجاب عن سرقات النواب فی هذا الکتاب

صفحه	اشعار مسروقه مولفهٔ نواب		اشعار مسروق عنها مولفهٔ آزاد	صفحه
۷۲	نظر الکریم الی الفقیر عطوفة نظر العطوفة بشیمة الکرماء		نظر الحبیب الی الغریب عنایة نظر العنایة شیمة الکبراء	۷۶
۷۳	یا سیّدی یا عروتی و وسیلتی یا عدّتی فی شدة و رخاء		یا سیّدی یا عُروتی و وسیلتی یا عدّتی یا مقصدی مولائی	″
″	قد جئتُ سوحک ضارعاً متضرعاً مالی وراءک صارفُ الضرّاء		قد جئتُ بابک خاشعاً متضرعاً مالی وراءک کاشفُ الضرّاء	″
″	اَحسِن الی عبدٍ بجبک لائذٍ شانُ الکرام رعایةُ الغرباء		احسِن الی ضَیفٍ ببابک واقفٍ شانُ الکرام ضیافةُ الغرباء	″
″	ولک الشفاعةُ والمکانةُ فی غدٍ ولانتَ اکرمُ معشرِ الشفُعاء		ولک الوسیلةُ والفضیلةُ فی غدٍ ولانتَ اقدمُ معشرِ الشفُعاء	″
″	ما اهتزّتِ الارواحُ من نفسِ الصبا وتنفّس الاصباحُ بالاضواء		ما اهتزّتِ الاغصانُ من نفسِ الصبا وتغنّتِ الوُرقاء فی العَلیاء	″

اشعار مسروقهٔ فارسیه مولفهٔ نواب از اشعار مندرجهٔ کلیات صهبائی مطبوعهٔ مطبع نظامی

صفحه	اشعار مسروقه مولفهٔ نواب		اشعار مسروق عنها مولفهٔ آزاد	صفحه
۴	کن آشنای لب دو سه حرفِ کتاب را		کن آشنای لب دو سه حرفِ عتاب را	۲۳۸
″	لبریز حرفِ شکوهٔ آراسته می روم		لبریز حرفِ شکوهٔ دیدار میبرم	″
″	بی پرده هست شاهدِ سنت درین چمن نتوان ستاند منتِ آتش گلاب را		بی پرده هست روی تو امروز در چمن نتوان گرفت منتِ آتش گلاب را	۲۳۹
۹	رای می نازد و از فقهِ سخن آگه نیست نامهٔ جهل بود مبحثِ فرزانهٔ ما		عقل می نازد و از سرِ یقین آگه نیست نسخهٔ جهل بود مبحثِ فرزانهٔ ما	۲۳۷
۲۱	نه بصافست صد خاطر خوش و یکدل غمین باشد		نه انصافست صد دل خرم و یکدل حزین باشد	۲۵۹

۹	ما و بیگانگی از طرز بتان آرا آشنائی که بود سنت جانانهٔ ما		ما و بیگانگی از طرز جهان صهبائی آشنائی که بود معنی بیگانهٔ ما	۲۳۷
۱۰	مرحبا سعی تمسک حبذا آثار دوست همسر تخت سلیمان گشت آخر خاک ما		مرحبا سعی تجسس خوش اهوای کوی دوست گشته آخر همسر تخت سلیمان خاک ما	۲۴۰
″	بسکه ما از بهر سنت ترک آرا کرده ایم شاخ مرجان ست قربان سر مسواک ما		بسکه ما در عین مستی ترک تقوی کرده ایم شاخ انگور ست قربان سر مسواک ما	″
۶۰	ترا ای گیری و غیر از هوائی دانی تفاوت از بت خود تا خدائی دانی		تو سخت گیری و غیر از جفا چه میدانی تفاوت از بت ما تا خدا چه میدانی	۲۷۷
″	دلت چو سنگ اثر از سخن نمیگیرد تو قدر طبع رسول آشنائی دانی		دلت چو سنگ ندارد اثر ز زمی لطف تو قدر نالهٔ درد آشنا چه میدانی	″

تقریظ و تاریخ نتیجهٔ فکر شاعر لبیب جناب سید محمد کاظم حبیب کنتوری عم فیضه المعنوی و الصوری

سزاوار ستایش ایزد مهربان بخشایشگر و در خور نیایش ستوده پیغامبر که چراغ رهنمائی او چهار دانگ جهان را روشن ساخته و خداوندان دانش و کیاست را به پیروی خویش نواخته پس از آن گزیده خردوران و بهین هنرپروران که به نیروی بازوی دانائی کیش پیش روان را از همه گزیده و برهمه پسندیده داشته اند و بزرگی آئین شان از یگانه پرستان سپنجی سرا یگان انگاشته و تیرهٔ آنها دانشور فرزانه مهرپرور یگانه پناه یزدان پرستی شاه بیت کهن نامهٔ هستی شناور دریای تحقیق و تفحص وکیل احمد نام عاجز تخلص درین روزها نامهٔ نامی به دیوان حقی پیش نامه سیاه غریب بادیهٔ خودرائی کاظم بن جعفر حبیب سراپا گناه گسیل فرمودند دیدم و لختی در شگفتگی کارش اندیشه‌ام من و ایزد انگاره ایست دلکش که بینندگان را دل از پهلوی جهاند و خون در رگ معنی بجوشش مے آرد اگر راست پرسی ملای قنوجی که به شوی پسندی بیگم جهان جهان کامیابی را سفیدریش می باشد چه نیروی آن دارد که هم آورد او شود که آورد او را با آمد این ارزش جوی نبوده است گرفتم که او بخواند کاری کنش نهادهٔ خویش یا به پیروی

پیر گشتاسپ منش به اسفندیار رویین تن ماناست خامهٔ پاسخ نگار این رستم ناوردگاه تقلید
از هر ریشه بیشهٔ دارد که دران صد هزار چوب گز پیداست تن کیم که به سپاس
چنین جهان پهلوانی پایهٔ فردوسی همسر سانم لهذا بس ست اگر قطعهٔ در تاریخ سال نظمش خوانم

اوحدی کامل والا نژادے — که در تحقیق فرد انتخاب ست
سپهری در جهانِ فضل و دانش — به چرخ علم و دانش آفتاب ست
وکیلِ احمدِ محمودِ ممدوح — خلائق از وجودش فیضیاب ست
رقم زد پاسخ دیوانِ نواب — تو گوئی بهر دیو تیر شهاب ست
حبیب آمد زهی مصراع سالش — خهی اقوی جواب با صواب ست

تقریظ و تاریخ شاعر نبیل جناب میر محمد عسکری عدیل کنتوری دام بالخیر المعنوی و الصوری

فاضلِ جلیل عالمِ بے بدیل نحریر عدیم النظیر ممدوح برنا و پیر مقبولِ بارگاهِ صمد مولانا وکیل احمد
بکمال تفقد و الطافِ خویش دیوانِ حقی را بر من فرستادند آندران دیدم که جوابات
فقیه با اقوالِ سفیه دست و گریبان ست الحق علامهٔ مکرم بکمال تحقیق و جودتِ طبع در لطافت
معنی و لفظ که بنظر افت شایستهٔ لفظ و معنی ست دادِ کلام داده اند و سخنان نغز باد له ساطعه
و اجوبهٔ قاطعه بر کرسی نشانده من ہیچمدان را مبلغ استعدادِ آن همه دانی بی همتا به صورتگری این
نا طورهٔ دلربا دعوت تسطیر مفضلے می سازد و با نظم و نسقِ چنین مطالبِ دقیق و واقعی خاصتهً بالتزام
نکاتِ شاعری ثانی دقیقی و فردوسی میگویانند پس ازان رو که کمندِ خیال بر کنگرهٔ مدارج آن نکته سنج
بیهمال به قصور و کوتهی گرائیده لاجرم اظهار عجز به پیش کردن قطعهٔ تاریخ سال مناسب دیدم

بعد حمد و شکر و احسانِ احد — باد بر احمد سلام و هم صلات — عامل کامل وکیل احمد که هست
مجمع اوصاف و اصناف صفات — کالعدم فرمود تلبیس سفینه — از بطالت داد خلقے را نجات
بهر هر قولش جوابے معتبر — نظم کرد از فضل رب کائنات — غرق اعدا را نموده رود نیل
اهل دین را چشمهٔ آب حیات — از پئے لامذهبان ملح اجاج — وز پئے تقلیدیان عذب فرات

سالش از هاتف چو پرسیدم عدیل — گفت اجر الباقیات الصالحات
۱۳۰۶ھ

تقریظ دلپذیر و تحریر بی نظیر نوگریز قلم جادو رقم مولوی ابو الشریف سید اشرف حیدرآبادی المتخلص به شمسی عم فیضه الصوری و المعنوی

حمد علیمی که آثار اوضاع قلبی از لوحهٔ خیالات دریافته و ثنای مدبری که رتق و فتق عالم تکوین را بقانون تقدیر محکم ساخته زبانداناں بستان اشراق از لمعه ریزی طور معرفتش سرمهٔ گویائی و بالغ کلامان مدرسهٔ الهام از حیرت خیال نکتهٔ وحدتش لکنت فروش دانائی کلیمی که در مرآت معانی خویش تمثال اعجاز را کشیده و بصیری که از کمال دانش صور احوال خلق را در آئینهٔ تقدیر جلا بخشیده توحیدش آئینه ایست که نقوش کثرت در و درخشیده است و تجریدش دریا کهٔ امواج علائق دران جوشیده ذره نیست که نور آفتاب کمالش در و تابی ندارد و جوهری نی که صفای جمال بیمثالش بر و آبی نه نیارد گلزار شهودش آئینه زاریست که در هر گلش صورت تجلی نمایان ست و گلستان وجودش خورشید زاریست که در هر گلش عکس نور قامتان درخشان و آگاهان شهرستان تحقیق حیرت مایگان جلوه گاه جمالش و شاهنشاهان کشورستان معرفت آئینه داران بارگاه جلالش قانون ملک جبروتش بیان صحیفهٔ تقدیر و توقیع فرزند بوم ملکوتش ترجمان صفحهٔ تدبیر آرایش بهارستان ظهورش صرف گلشن ایجاد بوقلمون پیرایهٔ سنبلستان لاهوتش وقف ریاض اختراع گوناگون

ای شاهد جلوه گاه تقدیس — وی لمعهٔ مهر و ماه تقدیس
کای ذات تو حجله ساز توحید — یکتا شه کائنات تجرید
اقلیم جلال کارگاهت — ایوان جمال بارگاهت
آئینه طراز عقل و فرهنگ — تمثال گر نقوش نیرنگ
گلزار وجود از تو گل ریز — صحرای عدم ز تو شررخیز
نیرنگ گر اساس تشبیه — نیرنگ کن مثال تنزیه
آئینه طراز آفرینش — تنویر دهٔ چراغ بینش
از تست بهار گلشن نور — خندان ز رخت تجلی طور

تا کلکِ تو بست نقشِ ایجاد — در دین بود نگار آباد
نیرنگِ وجود باغِ نورت — آئینهٔ دل گلِ ظهورت

وصلوة بر رسولی که از مطلعِ بشارتش خورشید هدایت درخشیده و از اعجازِ اشاراتش انوار تجلیاتِ عرفان سرکشیده شوخیِ کلامش مصقلهٔ آئینهٔ روشن نهادان و تیزیِ بیانش بصیرت افزای طبعِ کور سوادان آئینه داریِ ایوانِ عدالتش شاهنشاهیِ کشورِ جلالت و خلاف ورزی نسخهٔ شریعتش باعثِ گمراهی و ضلالت رای پُر نورش چندان نه درخشیده که گریبانش مطلعِ خورشیدِ تقدیر نگردد و فکر با نقش آن قدر نه رسیده که دست رسائیش به نسخهٔ ارادهٔ ازلی نرسد تا بر صفحهٔ التقدیر نقش ایجادش کشیده اند چه جلوها که در آئینهٔ وجودش ندیده اند نوریکه از آفتاب ازلی درخشیده سیمای پر نور این ماه آئینه اش گردیده مثنوی

عارضش آفتابِ برجِ جمال — پیکرش ماهتابِ اوجِ کمال
نگهش سرمه ریزِ دیدهٔ نور — نفحه اش مشک بیزِ طرهٔ حور
لوحِ تقدیر نقشِ آئینش — رازِ لاهوت نسخهٔ دینش
معنیِ او نگارِ حق یقین — ملتِ او اساسِ کعبهٔ دین
منزلِ نور باغ و بستانش — باغِ وحدت فضای ایوانش
بزمِ امکان ز شمعِ او پُر نور — قصرِ لاهوت از و تجلّی طور
رشحِ ایمان از دست دریا جوش — باغِ عرفان از و تجلی پوش
شوخیِ ذهنِ او صفا خیزان — صافیِ طبعِ او جلا بیزان
باغ هستی از دست نسرین خیز — جوهرِ جان از و تجلّی ریز
دفترِ او رموزِ قرآنی — نسخهٔ او فیوضِ یزدانی

اما بعد مهرِ سخن را تابی و دُرِ کلام را آبی آئین طرازِ حجلهٔ نکته دانی و حلی بندِ شاهدِ معانی گوهر کشِ دریای نزاکت چمن پیرای گلزارِ لطافت جامعِ علومِ بی عدد مولوی حکیم وکیل احمد

نائب صوبه دار و ناظمِ صدرِ عدالتِ صوبهٔ شرقی حیدرآباد دکن صانه الله تعالی عن الشرور والمحن کر عاجز تخلص می فرمایند و آنرا اعجاز بیانیها گوی سبقت از همه در ربایند مثنوی

باغِ خرد را ز دمش نوبهار / بر سرِ معنیش چمن گل نثار

صفحهٔ ارم زار ز تحریرِ او / حرفِ چمن بار ز تقریرِ او

معنیِ او جوهرِ آیتِ عقل / نقشِ دلاویزِ طلسماتِ عقل

بحرِ خرد از دلِ او موج خیز / گلشنِ فکر از سخنش عطر بیز

شوخیِ رایش طپشِ آفتاب / صافیِ معنیش رخِ ماهتاب

صفحهٔ او مایهٔ گل پروری / معنیِ او خندهٔ ناز پری

فکرتِ او مایهٔ آرامِ دهر / صبح طرازان ز رخ شامِ دهر

لطفِ طبیعتش گلستانِ ناز / قهرِ مزاجش بجان برق باز

جرأتِ او شیرِ نیستانِ جنگ / همتِ او تیغ زنِ جرمِ سنگ

بخششِ او موجهٔ طوفانِ یم / ریزشِ او جوشِ سحابِ کرم

معنی پروری که تا زبان به رنگین بیانی کشاده چمن برنگ لاله در آتشِ غم افتاده معنیی که از گریبانِ الفاظش درخشیده یوسفی ست که از حلقهٔ چاه سر کشیده آن قدر ترکیب بیانش پهلو به پهلو نشسته که سنگینی بارِ رشک کمرِ بلاغت شکسته سنگین بنائی عبارتش متانت دِه بنیادِ بلاغت و صفاخیزیِ الفاظش نور بیزِ صفحهٔ فصاحت رنگین ادائی نزاکتش شاهدیست که در هر عشوه شمشیر بر گردنِ ادا فهمان می نهد و صبح طرازیِ عبارتش مشرقیست که در هر ساعت آفتابِ معنی می درخشد هر آنکه در گنجینهٔ ازل نهان بود در گنجِ سینهٔ او اندوخته و آنکه در تهای نسخهٔ شعور مخفی بود ذهن باریک بینش آموختهٔ معنیِ او اگر حادث نبودی دیوانِ ازلی خواندمی و شاهدِ عبارتش اگر از حجلهٔ اختراع سر نکشیدی نسخهٔ قدیمش گفتندی دیوانی که گفته چها معانیها که در درونه نهفته الفاظش شیشه زار بیست

کہ پریزادان معانی دران خوابیده اند و پاکی بیانش کنعانیست کہ یوسف لطافت در و هودج کشیده جلا فروشی معنی روشنش عینک دیده فصاحت و شوخی نمائی رموز باریکش آفتاب مطلع بلاغت سواد حروفش سرمہ بیز دیدهٔ ماهتاب و بیاض صفحاتش حیرت ده چشم آفتاب خرد تا از مضامینش معنی اندوخته عقل کل گردیده و چشم تا از روشن بیانیش نوری گرفته از نگاهش خورشید درخشیده مثنوی

خرد از معنیش تا نکته ور شد ‌ ‌ ز راز نقش دلها باخبر شد

کتابش روضهٔ گلزار دانش ‌ ‌ مضامینش تجلی زار دانش

نزاکت آب و رنگ گلشن او ‌ ‌ فصاحت عکس لفظ روشن او

چمن گل پرور از رنگین نوائیش ‌ ‌ جهان پر عشوه از نازک ادائیش

سخن از معنیش در خنده چون گل ‌ ‌ جهان را نغمه اش گلبانگ بلبل

خرد گر بیند این نور معانی ‌ ‌ جهان گوید رموز لن ترانی

کلامش ناز معشوقانه دارد ‌ ‌ ادائیش عشوهٔ جانانه دارد

ارم خون از بهار گلشن او ‌ ‌ بهم داغ از کلام روشن او

خرد شیدای طبع نکته سازش ‌ ‌ تکلم وامق عذرای رازش

دیوان حقی او آئینه ایست کہ تمثال تقلید مصطفوی و صورت اتباع نبوی درو نمایان است و معنیش در نزاکت پروری گلستانی ست کہ از نسیم هدایتش گلهای اعتقاد مقلدین در خندان آئینه طرازی مضامینش یاسمن زار گلزار شریعت و تجلی کشائی رموز باریکش روضهٔ تجلی زار طریقت تا فقیه بغور رسی مضمونش پی نبرده خردش را قوت استخراج حاصل نگردیده و تا محدث از معنی مشهورش مستفیض نشده خبرش بپایهٔ مرفوع نرسیده بلغا تا استعارات تقریرش را ندیده تأمل دیده اند بپایهٔ بلاغت وا رسیده اند و فصحا تا تشبیهات بیانش را نفهمیده اند در میزان نکات فصاحت نقد سخن سنجیده اند معنیی کہ از افق بیانش بر آید آفتابیست فرازی کہ از ضمیر پاکش سر کشد داغ دل ماهتاب تراز خایا نیکه مانند دو زخیان

در آتش زبانی سرکشیده اند از تماشای رنگین ادائی این جنتیان نورسرشت برنگ برق برخاک طپیده
تقریرش نورانی عالم قدسی سرشتان و کلامش روحانی کشور نورطلعتان بیتی که نگاریده قد کمان
ابروان خم گردیده و مصرعی که کشیده قامت سروقامتان مانند حلقه خمیده از رعونت نازکینی مضمونش
نگریست اشک خون بگریست تا نازک طبعان بمضمونش رسیده اند نازکیها وا گردیده اند مثنوی

تا نهال گلشن ارشش دمید ‌‌ سرو قدان افتد موزون خمید
صافی معنیش تا آمد بتاب ‌‌ دید خفاشش گردید آفتاب
شوخیش افروخت تا روی خیال ‌‌ دیده خورشید شد چشم غزال
معنی او در نزاکت گلشنی ‌‌ لفظ در شوخی چو ماه روشنی
گر بر آتش بود صورتگری ‌‌ گل کند صد خنده نازپری
صفحه از گلکاریش باغ ارم ‌‌ لفظش از نیرنگ معنی جام جم

خوشا ذهن رسایی که دستش بطاق مضمون توصیفش رسیده و حبذا آفتاب رایی که از فروغ ضمیر گلهای
انوار مدحتش چیده لیکن معینی نیست که اصطرلاب ارتفاع آفتاب توصیفش گردد و سخنی نی که آئینه تمثال
خورشید ستایش شود چون در طبیعت معانیی که مبانی اوصافش شاید و باید نبود دستان تعریفش باین قصیده اختتام نمود

از روی پر فروغ تو صد سینه در آینه ‌‌ وز خوی نازک تو چمن پرور آینه
گر وصف روی تو بنگارم بلوح دل ‌‌ از تاب آفتاب کنم مسطر آینه
گر شوخی رخ تو بر ویش بیان کنم ‌‌ خورشید را برهنه نمایم در آینه
گر تاب قهر تو بدلش جا کند دمی ‌‌ جوهر بچشم خصم کند خنجر آینه
گر بحر را نوال کفش آبرو دهد ‌‌ در ریزد از نظارهٔ روشنگر آینه
گل از نزاکت رخ تو شد بهار پوش ‌‌ وز بوی گیسوی تو ختن پرور آینه
تا رو دهد ز طالع بیدار تو بدهر ‌‌ سرمی کشد ز طینت اسکندر آینه

گر طلعتِ ضمیرِ تو روشنگری کند
یوسف نماید از رخِ هر جوهر آینه

گر روی خصم بیند و از طالعِ سیه
خون مے خورد برنگِ گلِ احمر آینه

از جوهرِ تواضعِ طبعت بروی خویش
صیقل زند ز کلفتِ خاکستر آینه

یک لمعه از نگاهِ تو تا در ازل بتافت
چون آفتاب گشت ضیا گستر آینه

چون ناوکِ رگِ مژهٔ قهرِ تو جهد
در چشمِ آفتاب زند نشتر آینه

گر گرمیے ز بادهٔ حشمت اثر کند
آتش زند بدیدهٔ میناگر آینه

گر خال را ز زلفِ عذارت خبر دهم
در دُودِ هر سپند دهد مجمر آینه

گر صافیِ سلاستِ نطقت اثر کند
تابد به بحر از رخِ هر جوهر آینه

در بزمِ مه فروزِ تو از روی روشنت
تابد بدور مے ز خطِ ساغر آینه

گر پرتوِ نگاهِ تو روشنگری کند
چون آفتاب گل کند از بستر آینه

گر لعبتِ صفاے خیالت گذر کند
روشن شود ز بتکدهٔ آذر آینه

تا بستہ ام ز مدحِ تو شیرازهٔ خیال
تابد ز روے هر ورقِ دفتر آینه

گر جلوهٔ محیطِ خیالت فتد بچرخ
آید طپان ز دائرهٔ محور آینه

در آستانِ قصرِ تو از صافیِ بنا
خورشید سان طپد ز رخِ مرمر آینه

تا طائرِ خیال بمدحت فشاند بال
پرواز ریزد از رگِ هر شهپر آینه

ریزد ز نوبهارِ خیالم بفرقِ مدح
در جاے گل ز نُہ چمنِ اخضر آینه

از مه فروشیِ دمِ نظمم بآسمان
تابد بسانِ روے تو از خاور آینه

از شوخیِ نزاکتِ اندیشه ام شود
چون نوبهارِ خوے تو نسرین بر آینه

گر در شبی به نسخهٔ مدحم نظر کند
ریزد فلک ز دیدهٔ هر اختر آینه

تا چند شمسیا بره فخر تاختن
از نقشِ پایت جلوه کند یکسر آینه

یکبار شوخی دل خود را بچشم پوش | رخ باز کش ز جلوهٔ این یکسر آیینه
از جستجوی طبع پریزاد فکر خویش | نقش دعای دولت او کش بر آیینه
تا برق نور بر رخ خورسے شود طیان | تا میشود چو روی پری دلبر آیینه
فرخنده باد طالع بیدار تو بخلق | بر چرخ از تو باد نواز شگر آیینه

قطعهٔ تاریخ طبع از نتائج طبع عالی معالی حکیم محمد عبدالقدوس صاحب سکندرپوری ام بالفیض المعنوی فی الصوری

المنة لله که چه فرخنده زمانیست | شد طبع کلامی که برو گوش جهانیست
در مصر فصاحت سر بازار بلاغت | از اقمشهٔ مدحت تقلید دکانیست
سودی ست ازین اقمشه سوداگر دین را | دنیا طلبان را بجهان بهره زیانیست
در مجلس احباب بچیدند سماطی | زالوان نعم وه چه مرتب شده خوانیست
تا کام اگر ماند عدو جاے عجب چیست | کاندر خور این لقمه نه هر کام و دهانیست
تصنیف وکیل احمد و در حسن بیانش | احسنت کند در دهن هر که زبانیست
نطقش بزبان بحر روان در دم تقریر | کلکش به بنان گاه رقم سرو روانیست
آن منبع دانائی و آن معدن دانش | در خیز چو بحری ست گهر ریز چه کانیست
گر علم حدیث ست و گر علم تفاسیر | حقا که درین جمله علوم او همه دانیست
بنوشت بفرمان خرد وصف ائمه | کز بس شرع مسجّل شده فرخنده نشانیست
در بارگه قرب بود جاے امامان | کس را بخدا در صف این طائفه جا نیست
دین زندهٔ جاوید شد از کوشش ایشان | ذات فقها از ره انصاف چو جانیست

چون طبع شد این نسخه بتاریخ خرد گفت
دندان شکن مدعیان عمده بیانیست
۱۳۰۶ھ

إذا زاد الفقيه على السفيه
فقد زاد السفيه من الفقيه
فذا ذو مذهب والعقل نقال
وذا لا مذهب لا عقل فيه

ن	نابود گردد اکنون یکسر حسود دان	دستش اگر برآید از آستین چو خنجر
ی	یک آسمان معنی چون نقطه در نهادش	صفری چو خاک غبرا در زبان کاخ اخضر
ف	فربه چو علم مالک اخیار آن معظم	لاغر چو فکر عرشی اشرار آن موقر
ی	یا قدرت مصور یا گوهرین کتابش	خضرست و آبحیوان سیه مو و دست انور
ر	رشک زلال حیوان از جانفزا معانی	از سینهٔ مصفا آئینهٔ سکندر
د	دارد بجیب فکرت صد حوریان مضمون	در پردهٔ ضمیرش صد لعبتان کشمر
و	واکرده حصن معنی از خامهٔ دو شاخی	بشکسته باب خیبر چون در دست حیدر
س	سلطان فضل و حکمت کاوس تخت عظمت	کلکش به بذل بخشد زال زمانه را زر
و	ویران ز باس کلکش آبادی توتب	چون کشور مجوسان از هیبت سکندر
ا	آن شاهباز رفعت کز عون بخت طالع	دارد بچرخ تازی شهبال کبوتر
س	سد سکندر آمد این نسخهٔ معظم	یاجوجیان دین را از یار بی پیمبر
ا	از نکتهای یکتا هم باشگاه عنقا	از نقطهای رخشا هم خوابگاه نیر
ل	لوحش که مهر بیضا نقطش که مشک سارا	نثرش که ماء زمزم نظمش که آب کوثر
ش	شاگرد علم و فضلش صد جوهر مجرد	خدام بارگاهش صد دانش مصور
ی	یارای این که دارد گردد و ظرف فضلش	گر خود عطارد آید گردد کهینه قلمر
ط	طاوس عرش پا در بند رشت خاکی	کی زاید این معانی رخشان چو مهر خاور
ا	آن طفل شیرخواره در جنب رای پیرت	چون کودک دبستان پیش نصیر باقر
ن	ناید ثنای پاکت از عرشی سخنکش	از فرط لرزه و تپ گشتست زرد و لاغر
ی	یکیک ز حرف اول از زادهای فکرم سنه ۱۳۰۶	چون نیک جمع سازی تاریخ نسخه بنگر

ظاہرست کہ تا این زمان چنین دیوان بلاغت تبیان کہ ہر شعرش
مُشعر بتائیدِ غلامانِ نعمانیہ است و متضمن بتقویتِ مقلدانِ حنفیہ
در جوابِ منکرانِ تقلید تالیف نیافتہ و پرتو نظمش بر طبعِ ہیچ ناظمی نتافتہ یعنی

دیوان حنفی

١٣٠٦ھ

حسب فرمانِ مصنفِ موصوف بالعنوان در مطبع انوار محمدی چوک لکھنؤ
باہتمام جناب منشی تیغ بہادر صاحب لباسِ حسنِ طبع در برگرفت و کسی

M. ABDOOL HAKIM
الراقم
بندۂ اثیم محمد عبد الحکیم
عفی عنہ